

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

NSV Liidu ajaloo kateeder

Salme Rava

ESIMENE NÕUKOGUDE AASTA
PÄRNUS JA PÄRNUMAAL
(1940 - 1941)

Diplomitöö

Juhendaja: dotsent K. Siilivask

*Nr 2 ajal. kat.
Jnr. nr. 1944*

TARTU 1966

SISSEJUHATUS.

1940.aasta oli murranguliseks sündmuseks meie kodumaa ajaloos. Eesti muutumine setsialistlikuks riigiks ja tema vastuvõtmine NSV Liidu koosseisu 6.augustil 1940.a.tähistasid sõbraliku koostöö algust kõigi Nõukogude Liidu vennasvabariikidega. Eesti ja Nõukogude Liidu töörahva sõprussidemed, mis taastati 1940.aasta revolutsioonis, ei olnud uues. Need sidemed olid loodud aastasadade eest võitluses saksa feodaalide vastu. Ühiselt võideldi 1905.aasta revolutsioonis ja kaitsti Suure Setsialistliku Oktoobrerevolutsiooni saavutusi. Oktoobrerevolutsioon hävitas kodanluse ja mõisnike poliitilise võimu Eestis, andis kogu võimu töörahvale. Eesti rahvas asus setsialistliku majanduse ja kultuuri loomisele ning oma rahvusriigi rajamisele.

Välismaise sõjalise interventsiooni ja kodusõja perioodil toimunud ägedas võitluses sai eesti töörahvas lüüa ja nõukogude võim Eestis hävitati. Nended tormilistes sündmustes jagunes eesti rahvas aastail 1917-1920 kaheks teravalt vaenulikuks leeriks, kus ühel pool oli töörahvas, töölised ja kehvatalurahvahulgad, teisel pool eesti kodanlus. Eesti töörahvas võitles kindlas revolutsioonilises liidus vene töörahvaga, eesti kodanlus aga liitus võitluses revolutsiooni vastu kõigi rahvavastaste jõududega, alates vene kodanlusest ja lõpetades Lääne imperialistidega.

1920.aastal eesti kodanlusel õnnestuski ajutiselt oma võimu kindlustada. Eesti töörahvas aga ei unustanud, mida Oktoobrerevolutsioon oli talle andnud ja alustas võitlust nõukogude võimu taastamise eest. Võitlus oli raske. Töölisorganisatsioonid rüüstati. Eesti hakkas märatsema valge terror. EKP oli sunnitud mine-ma pöranda alla, kuid sellest heolimata jätkas ta visalt oma õilsat võitlust töörahva vabaduse eest.

1934.aastal kehtestati Eestis fasitslik diktatuur. Terror tugevnes veelgi. Demokraatlike õiguste viimased riismed likvideeriti. Kodanluse võimutsemine Eestis tõi tööklassile ja töötavale talurahvale kaasa ränka ekspluateerimise, madala palga, viletsuse ja laostumise. 30-ndate aastate lõpul halvenes töölisklassi olukord veelgi. See oli tingitud eeskätt elukalliduse tõu-

sust, mis 1938.aastal oli tõusnud võrreldes 1935.aastaga enam kui 24 protsenti.¹

Kõige kohutavam oli töölisklassile tööpuudus. Tööline ei võinud kunagi hõmses päevas kindel olla. Kogu kodanliku diktatuuri vältel ei olnud niisugust aega, kus Eestis ei oleks olnud määratu suurt tööjõu reservarmeid. Tööpuudus levis ulatuslikult mitte üksnes tööliste, vaid ka haritlaste hulgas.

Halvenes ka töötava talurahva olukord. Kehvikud ja osa keskmikest kannatasid üha suuremate raskuste all, sattusid ikka enam võlgadesse ning said vaevalt otsa otsaga kokku. Oksjonil müüdi suur hulk laestunud talumajandeid.

Fasistliku klikivalitsuse rahvavaenuliku ja välispoliitika kutsus esile Eesti töörahva pahameele üldise kasvu. Aastail 1938-1939, kui ilmnisid uue revolutsioonilise tõusu tunnused, saavutas EKP sidemete üha ulatuslikuma laienemise töötava talurahvaga. Elevust tõid partei poliitikasse ja organiseerimistöösse rohkem kui 100 kommunisti, kes amnestiaseaduse põhjal vabanesid kodanlikust vanglast, kus suur osa neist oli vaevelnud üle 10 aasta. Vanglast vabanenute hulgas olid sellised silmapaistvad EKP liikmed ja juhtivad tegelased, nagu J.Lauristin, H.Allik, P.Keerdo, K.Paas, J.Saat jt., kes otsekohe lülitusid revolutsioonilisse töösse.²

Vabanenute hulgas olid ka Pärnumaa aktiivsed revolutsionäärid ja juunisündmuste organiseerijad maakonnas G.Abels, B.Kumm ja K.Männiksen.

Kodanliku Eesti valitsuse kogu poliitika teravik oli suunatud töölisliikumise vastu. 1939.-1940.aasta sõjaministeeriumi eelarve võeti vastu vaidluseta. Kehalikud omavalitsuse asutused ja pangad määrasid kõige suuremaid toetusrahaseid kaitseliidule - organisatsioonile, kes kaitses kodanluse huvisid. Nii jättis 1940.aastal ka Pärnu Maavalitsus kehaliku teatri "Endla" toetuseta, kaitseliidu malevale lubati aga 1000 krooni.³

Kõik need asjaolud olid revolutsioonilise meelevõlgu kasvu põhjuseks Eestis. Eriti aga pahandas töölisklassi kodanliku Eesti vaenulik poliitika Nõukogude Liidu vastu, kelles nähti oma huvide

1 S.Kutsar-Zabroedskaja, Eestimaa Kommunistlik Partei 1940.a. revolutsioonis, Tallinn 1960, lk. 21.

2 H.Tiido, Nõukogude maareform Eestis, Tallinn 1960, lk.19

3 "Pärnu Kommunist" nr.73(2539), 21.juuni 1960.

ainukest kaitsjat. Revolutsioonilise meeleolu tõus viiski juunisündmuste arenemisele, mis kukutas kodanliku valitsuse Eestis.

Ona töös tahaksingi anda ülevaate nendest sündmustest Pärnumaal, mis toimusid siis seoses 1940.aasta revolutsiooniga Eestis.

Töö on jaotatud kolme ossa. Esimene osa teeb ära revolutsioonilise situatsiooni kujunemise põhjused ja juunirevolutsiooni sündmused Pärnus. Teine osa näitab rahvarevolutsiooni kindlustumist ja rahva lülitumist töösse uue sotsialistliku korra ajal ja töörahva ideoloogilist ümberkujunemist.

Tähtsaks sündmuseks esimesel nõukogude aastal oli vabrikute, tehaste ja äride natsionaliseerimine ja maareformi teostamine, mis tegi lõpu tööliste ekspluateerimisele kapitalistide ja kulakute poolt. Töö kolmas osa "Sotsialistlikud ümberkorraldused tööstuses, kaubanduses ja põllumajanduses" annabki ülevaate natsionaliseerimisseaduse ellurakendamisest ja maareformi teostamisest Pärnumaal.

Töö kirjutamisel on kasutatud Pärnu maakonna ajalehti "Pärnu Päevaleht", Pärnu Rahva Hääli ja Pärnu Tööraha Hääli, keskajalehti ja Pärnu Rajoonide Vahelise Muuseumi materjale. Väärtuslikke mälestusi jagasid ka 1940.aasta revolutsioonilistest sündmustest osavõtjad L.Seovik, J.Teppand, A.Muru, Ed.Saar, V.Kuusik jt. Palju abi töö kirjutamisel andsid ka teaduslikud uurimused nagu S.Kutsar-Zabrodskaja töö "Eestimaa Kommunistlik Partei 1940. aasta revolutsioonis" ja H.Tiido "Maareform Nõukogude Eestis".

ESIMENE PEATÜKK

Revolutsioonilise situatsiooni kujunemine
ja kodanluse diktatuuri kukutamine, Pärnus
ja Pärnumaal.

1939.aasta lõpul ja 1940.aasta algul teravnesid majanduslikud ja poliitilised vastuelud Eestis. Laiade töötavate hulkade elujärje halvenemise ning poliitilise surve tugevnemine kutsusid esile väga sügava ja laiaulatusliku rahulolematuse, mis hõlmas valdavat osa elanikkonnast. Valitseva kodanliku kliki välispoliitika isolatsioon ning Nõukogude Liidu õige ja aktiivne poliitika kiirendasid selle massilise rahulolematuse ülekasvamist revolutsiooniliseks kriisiks.

1939.aasta 1.septembril algas Teine maailmasõda. Nõukogude valitsus tegi ettepaneku rajada mõnesse kohta Eesti territooriumile, eelkõige saartele, Nõukogude relvastatud jõudude baasid. Kodanliku Eesti valitsejad võtsid Nõukogude ettepaneku vastu äärmise vaenuga. Laiad tööraha hulgad aga nõudsid rahu ning sõprust Nõukogude liiduga, nähes temas oma õiguste ja huvide võimsat kaistjat. Töölise elukord oli sõja algusega muutunud küllaltki keeruliseks. Juba esimesel sõjakuul viidi Eestis suhkur ja püreeleum kaardistustele.¹ Tööpuudus, mis algas 1938.aastal, kasvab veelgi, levides kogu Eestis. Tööpuudus levis ka Pärnumaal. Eriti andis see end tunda tööstusalevikkudes, nagu Sindi ja Mõisaküla. Kõige raskem oli elukord Sindis. Siinne tekstiilvabrik andis tööd peaaegu kõigile kohalikele elanikele. Vabrik aga töötas sisseveetaval toormaterjalil. Nii saigi töölise vallandamise põhjuseks asjaolu, et vabrikut ei jõutud sõja olukorras varustada vajaliku toormaterjaliga. Sindi vabriku kalevi osakond kannatas eriti toormaterjalide puuduse tagajärjel.

"Vajalikud tellimused anti välismaale juba aegsasti, kuid sõjaulukorrast tingitult oli tekkinud viivitusi toormaterjalide kohalejõudmisega,"² kirjutas ajaleht.

1 Ülevaade EKP ajalehest II osa Tallinn 1963, lk.327.

2 "Pärnu Päevaleht" nr.10, 14.jaanuar 1940.

Sindist vallandatud töölised, mehed ja perekonnata naistöö-
lised, sidusid oma loetused Nõukegude baaside ehitamisega Pal-
diskis ja Saaremaal. Sinna tööle minemist püüti aga kodanliku
valitsuse peolt igati takistada. ¹

Pärnu savi- ja petitehased olid sunnitud erakorraliste ae-
gade tõttu tunduvalt piirama oma senist tegevust, sest glasuur-
kivide jaoks vajaliku inglisis- ja seatina saamine oli piiratud.
Teernaterjali nappuse tõttu oli kaalutud savitehases küsimust,
kas ei tuleks vähendada esaliselt tööjõudu. ²

Paljude töölisperekondade uksele koputas tööpuuduse ja nälja-
tont, sest üha uued ettevõtted vähendasid tootmist ning vallan-
dasid töölisi, teised aga lühendasid tööaegad, kärpides vasta-
valt tööliste niigi madalaid palku. Nii näiteks 1939.aasta ok-
toobri-novembrikuu jaoks saatis Vylhyzen ja Co saeveski Pär-
nus üksi väravate taha 79 töolist. ³ Eriti palju vallandati töö-
lisi talvekuudel. Et elukallidus oli tunduvalt tõusnud, lubati
talvistel tööd olnud töölistele ühekorrase teetusena maksta kol-
me kuu perekonnaabiraha. Sotsiaalministeerium aga teatas linna-
valitsusele majandusministeeriumi seisukoha, et talvistel tööd
vallandatud naistöölistele ei ole võimalik krediidi puudusel abi-
raha maksta. ⁴

Jaauaris 1940.aastal teimus Pärnu ja Pärnumaa töölisvane-
mate ja kutsühingute esindajate koosolek, kus arutati tööliste
rasket olukorda. Koosolekul esines L.Jehanson, kes andis ülevaa-
te olukorrast ja ütles, et töolistel on eeskätt lahendada kolm
põhiküsimust:

1. Tööleidmine
2. küsimus, kuidas võidelda elukalliduse tõusuga
3. palkade parandamine

Aruandeid oli ka töökohtadelt. Nende seisukohad ühtusid
L.Jehansoni sõnavõtuga. Ehitustegevuse kohta öeldi, et see pea-
aegu seisab. Naistöölised saavad tööd ainult 3 päeva nädalas.

1 "Saabus päev" 1940.a. rev.sündmustest osavõtjad jutustavad
Tallinn 1960. lk. 199.

2 "Pärnu Põevaleht" nr. 39, 20.veebruar 1940.

3 "Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaleest" II osa
Tallinn 1963. lk. 327.

4 "Pärnu Põevaleht" nr. 108, 18.mai 1940.

Korgivabrikus oli üles öeldud kaheksale töölisele, kuma puudub teermaterjal. ¹

Sindi tekstiilkäitises oli 600 töelist. Villase osakond teermaterjali puuduse tõttu töötab ainult neli päeva nädalas. ²

Teesi Briketivabriku sõnavõttust selgus, et Teetsis turbatöölise korterielud on väga viletsad. ³

Rööbiti tööpuuduse kasvuga tõusis kiiresti ka elukallidus. Valitsuse esindajad ja ametlikud statistikaorganid püüdsid küll olukorda ilustada, kuid karm tõde ei lasknud end varjata. Isegi ametlikud andmed teatasid, et sõja algusest kuni 1940.aasta märtsini on elukallidus tõusnud ligi 20 % võrra. ⁴ Väga raske oli töötatöölise ja nende perekondade olukord. Artiklis "Lastesõbrad eetavad abi", mis ilmus "Pärnu Päevalehes" 6.märtsil 1940.aastal, kirjutatakse, et Pärnu Lastesõprade Ühing peab ülal Papiniidus lastepäevakodu. Nimetatud asutust kasutavad lapsed ka kehvenatest ja lasterikkamatest perekondadest, kellede vanemad sageli talvel en tööta. Lapsed kannatavad seetõttu alateitluse ja viletsate korterielude all. ⁵

Riik ei olnud ka võimeline enda poolt lubatud summasid ühingutele välja maksma. Nii oli põllutööminister määranud kindlaks veeühingutele peakraavide kaevamise töödeks 1940.aastal antava riikliku teetuse suuruse. Pärnumaa kolmeteistkümmele veeühingule oli riiklikku teetust määratud 78000 krooni. See summa oli aga 5000 krooni väiksem veeühingu poolt palutust. Seetõttu tuli ka kraavikaevanisteid vähendada umbes 37 km võrra. ⁶

Töölised haarasid initsiatiivi enda kätte ja hakkasid peremeestele esitama omapeelseid nõudmisi, sest elukalliduse tõusu tõttu polnud kuidagi võimalik töolistel oma palgaga ära elada.

Samal põhjusel toimuski 12.veebruari 1940.aastal Sindi tekstiilkäitise tööliste üldkoosolek, millest võttis osa 300 töölise. ⁷ Koosolekul võeti ühel hääkel vastu töötüli algatamise otsus.

¹ "Pärnu Päevaleht" nr.23, 30.jaanuar 1940.

² Samas.

³ Samas.

⁴ Ülevaade EKP ajaloost, II osa, Tallinn 1963. lk.328

⁵ "Pärnu Päevaleht" nr. 53, 6.märts 1940.

⁶ "Pärnu Päevaleht" nr. 93, 26.aprill 1940.

⁷ "Pärnu Päevaleht" nr.36, 14.vebruar 1940.

Töölised nõudsid keskmiselt 22% palka juurde. Töölisnõukogu esimehe E.Saare aruandest selgus, et vabriku poolt oli pakutud palgale juurde 2,5 senti tunnis elukalliduse lisana. Vabriku valitsuse pakkumine aga ei rahuldanud töölisi ja see lükati tagasi.¹

Koosolekul vastuvõetud resolutsioonis nõuti kaheandalast puhkeajaga kõigile töelistele, lasteabiraha riigitööliste normide kohaselt ja kutseühingute tegevusvabadust ühel alusel tööandjate ühingutega.²

Kokkulepet ei saavutanud oma tööandjatega ka Pärnu sadamatöölised aprillikuus 1940.aastal peetud koosolekul.³

Koosolek oli kokku kutsutud töölise algatusel töötasude suurendamise asjus. Seekordne nõupidamine oli arvult juba teine, sest esimesel, mis peeti 29.märtsil, samuti kokkulepet ei saavutatud. Vahepeal olid töölised oma nõudmisi küll vähendanud: endise 32-40% palga suurendamise asemel nõuti nüüd ainult 25-30%. Töölised olid valmis loobuma ka kollektiivlepingust. Tööandjad aga enamalt poolt tõid esile mitmesuguseid asjaolusid, miks nad palka tõsta ei saa ja ühtlasi tegid enamalt poolt ettepaneku oodata ära Tallinna sadamatöölise kohta samas asjas tehtav sundotsus.⁴ Selge oli see, et tööandjad ei kavatsenudki arvestada töölise rasket olukorda ja olid valmis võtma neilt viimase. Neil koosolekuil selgus see tõde Pärnu töelistele üha enam, samuti revolutsioonilise võitluse tugevdamise vajadus. Kodanliku valitsuse poliitikale tuli vastu astuda ühise rindena. Töölise rida oli tarvis tihedamalt koondada.

Pärnu ehitustöölise kutseühingu algatusel korraldati PärnuRahvamajas 14.aprillil 1940.aastal kõigi kutseühingute esindajate ja töölise ühine kogunemine, kuhu kutsuti esinema August Gustavson Tallinnast. Ta kõneles teemal "Töölisvanemate ja kutseühingute ülesanded töölise huvide kaitsmisel." See oli hea algatus, mis liitis tihedamalt Pärnu linna töölised teda erutavate küsimuste ümber.

1 "Pärnu Päevaleht" nr. 36, 14.veebruar 1940.aasta.

2 Samas.

3 "Pärnu Päevaleht" nr.85, 17.aprill 1940.

4 Samas

Töölise seltsidel ja kutseühingutel oli aga väga raske kokku tulla. Valitsus, olles hirmul töölisliikumise elavnemise ees, keelas ära mitte üksi ametiühingute koosolekud, vaid ka tööliiskoosolekud ettevõtetes. Väga raske oli ka töolistel ruumide saamine. Möisaküla seltside juhtivad tegelased kurtsid, et mitte ainsaks, vaid üheks tähtsamaks põhjuseks oli seltside varjusurnas viibimises oli ruumide puudus. ¹

Ühe survevahendina hakati järjest sagedamini töölisliikumise tegelasi, ametiühingute aktiviste jt. nende alatisest elukehast välja saatma. Nii saadeti Pärnust Valga maakonda Pärnus tegutsenud töölisaktivist Johann-Heinrich Tamm. Politseidirektori otsus 22.septembrist 1939.aastast süüdistas teda selles, et "nimetatud isik on asunud Pärnu tööliskonnas klassivaenu õhutamisele, milline tegevus on kahjulik kodurahule ja ühistahte saavutamisele rahva keskel." ²

Pärnu poliitilise komissari ettekandes 11.septembrist 1939.aastast süüdistatakse J.Tamme selles, "et viimane õhutas 1934.aastal Pärnu sadamatöölise streiki, mis ei olnud oma sihtilt majanduslik võitlus, vaid millega taotleti palgavõitluse tähe all peamiselt poliitilist sihti ja asuti organiseerima töölisi klassivõitluse süvendamiseks ... 15.vebruaril 1937.aastal lahkus J.Tamm Eestist ja võttis osa Hispaania kodusõjast valitsusvägede poolel kuni sõja lõpuni. Hispaania kodusõtta minek oli tingitud sellest, et J.Tamm ei olnud rahul meil maksva riigikorraga ja pooldas klassivõitlust töölise diktatuuri saavutamiseks. 15.augustil, 1939.aastal oli J.Tamm võetud tööle Pärnu ühishaigekassasse, mille juhtimise ümber oli tekkinud poliitiline võitlus ning et Tamme kavatsetakse kasutada kohalike kutseühingute organiseerimistöös poliitiliste sihtide saavutamiseks., siis on tema viibimine Pärnus ja Pärnumaal ohtlik riigi sisemisele julgeolekule ning avalikule korrale." ³

Pole siis ime, kui kohtuminister A.Asser, külastades Pärnu kohtuasutusi ja vanginaja, leidis, et vanglaheone ümberhita-

=====

1 "Pärnu Päevaleht" 13.aprillist 1940.a.

2 1940.a. Sotsialistlik revolutsioon Eestis. Dokumente ja materjale. Tallinn 1960. lk. 60.

3 Samas

gusena ei suuda niikästi ruumiliselt kui ka asetusest rahuldada kasvanud nõudeid. ¹

1939.aasta oktoobris-detsembris leidis aset massiline märgukirjade kampaania organiseerimine ja allkirjade andmine tööliste poolt Eestis kehtiva fašistliku diktatuuri vastu. See näitas, et Eestis kujunes ja kasvas fašismivastane rahvarinne, mis aga organisatsiooniliselt oli veel vernistamata. ²

Ka Sindi tekstiilvabriku töölised esitasid märgukirja valitsusele. Nõuti tööpuuduse likvideerimist, vanaduse ja invaliidisuse vastu kindlustamist, organiseerimisvabadust ja õigust korraldada tööandjatega vahkerdi oma ametiühingu kaudu. 1939.aasta oktoobris võttis Sindi tööliste üldkoosolek vastu resolutsiooni, milles nõuti sakalaste omavalitsamise lõpetamist Eestis. See langes kokku Hitleri kutsega "nach Vaterland" ja erutas eriti vabariigi valitsust. ³

Rahulelenatus ja protestimeeleolud valitsuse poliitika vastu levisid ja süvenesid ka maal. See oli tingitud eriti maksukeerme suurenemisest, mis puudutas valusalt talurahva laiu hulki. Valitsusele saabus kõigist maakondadest talupoegade kirju, milles nõuti maksude vähendamist ja nende õiglast jaotamist, arvestades üksikute rahvakihtide jõukust ja kirjeldati maatöötajate katastroofilist olukorda.

1940.aasta alul "Pärnu Päevaleht" teatas pidevalt Pärnumaa talude minemist eksjonihaamri alla.

6.jaanuaril teatas ajaleht Abja vallas elutseva Hans Keuksi Selja talu, Tihemaetsa valla talupoja Jakob Stanni Väike-Neitsi talu ja Abja valla talupoja Mart Leppi Juttuse talu kinnisvara müügist kohtupristavi poolt. ⁴ Suurem eksjon toimus 8.märtsil, kus Eesti Maapanga poolt läks müügile 16 Pärnumaa talu. ⁵

Kodanlus jätkas aga oma musti sepitsusi. 1.aprillil 1940.aastal toimus Pärnus kaubandustööstuskeja kohaliku osakonna ruumides Isamaaliidu Pärnu maakomitee täiskogu koosolek. Kõnega esi-

1 "Pärnu Päevaleht" nr. 48, 1.märts 1940.

2 Ülevaade EKP ajalehest II osa. Tallinn 1963. lk. 334.

3 "Saabus päev!" 1940.a. rev.sündmustest osavõtjad jutustavad. Tallinn 1960. lk.197.

4 "Pärnu Päevaleht" nr. 4, 6.jaanuar 1940.

5 "Pärnu Päevaleht" nr.17, 23.jaanuar 1940.

nes riigivolikogu liige V.Päts, kes ütles, et "peame rohkem kui kunagi varem kokku hoidma. Mingisuguseid killumemisi ei tohi meie vahel olla." ¹ Ise tgeid nad aga kõik, et purustada tööliste organisatsioonide ja killustada nende jõude.

Kodandlus kasutas igasuguseid pettemanöövreid, et tööliste vaevaga saadud teenistus oma taskusse meelitada. 2.mail 1940.aastal korraldati korjandus kindral Laidoneri nimelise invaliidide kapitali heaks. ² Vastav üleskutse töötada korjanduse heaks, valas tööliste hulgas nagu õli tulle. Igal töölisel oli häbi olla sellise riigi kodanik, kes ei suuda maksta toetust isegi invaliididele, kes on võidelnud oma kodumaa "vabaduse" eest. Küllaltki alandav oli invaliididel enestel lugeda ajalehest sellist kuulutust:

"Kaaskodanikud! Teie poole pööratakse annetuste saamiseks. Ärge jääge esavõimatuks. Annetage igaüks oma jõukuse kohaselt vabadussõjas tervise kaotanud invaliidide ja nende puudustkannatavate perekondade heaks...." ³ Täheandab, võitlesid ja jäid kerjuseks!

Viimaseks kodanliku valitsuse suuremaks ürituseks oli Pärnus 2.mail 1940.aastal vabadusväljakul invaliidide päeva ja vabaduse Risti 20.aastapäeva puhul korraldatud traditsiooniline paraad, millest võtsid osa sõjavägi, kaitseliit, tuletõrje, invaliidid, Vabaduse Risti kavalierid. ⁴ Kuid isegi kodanlik ajaleht kirjutas, et "kahetsusega peab märkima, et seekordsest paraadist olid eemale jäänud enamik meie suuremaid organisatsioone," ⁵ mis näitas, et kommunistid ja revolutsiooniliselt meelestatud töölised olid oma töö teinud.

1 "Pärnu Päevaleht" 1.aprill 1940.

2 "Pärnu Päevaleht" nr. 96, 30.aprill 1940.

3 Samas.

4 "Pärnu Päevaleht" nr. 98, 4.mai 1940.

5 Samas.

EKP Illegaalne Büroo oli 1940.aastaks ära teinud suure töö. Ta oli loonud parteikomiteed Tallinnas, Tartus, Narvas ja Pärnus, oli suunanud peaaegu kõigisse vabariigi maakondadesse oma volinikud. Ta juhtis kindlakäeliselt partei-algorganisatsioonide ja kommunistide tegevust.

EKP Pärnu Komitee leedi 1939.aastal. Tema koosseisu kuulusid Boris Kumm, Georg Abels ja Andrei Murro. Komitee juhtis kommunistide tööd nii linnatöölise kui ka Pärnumaa põllutöölise ja kehvikute keskel. Pärnu parteiorganisatsiooni kuulus ka aktiivselt tegutsev Sindi parteirakuke.¹

Aastavahetuseks olid Pärnu töölise ametiühingud kommunistliku partei täieliku mõju all ja aitasid ellu viia partei joont. EKP Pärnu Komitee jaotas kommunistide V.Vitsa, V.Rea, J.Nesslereri, J.Tanne jt. vahel ülesanded tööks ametiühingutes ja muudes töörahva organisatsioonides. Parteikomitee sekretär B.Kummi ise töötas ehitustöölise ametiühingus, V.Vits - puutöölise ametiühingus jne.²

18.juunil 1940.aastal andis Eesti sõjaväe ülemjuhataja karmi käskkirja, millega keelati koosolekud, demonstratsioonid ja kokkutulekud ning piirati liikumisvabadust. Samuti keelati eraisikutel relvade kandmine...³

Kuid oli juba hilja. 18.juuni dekreedil ei olnud enam jõudu revolutsioonilise rahva üle.

Saabus 21.juuni. See päev sai sotsialistliku revolutsiooni alguseks Eestis, sai pidupäevaks kogu eesti rahvale. Pärnumaa töötav rahvas järgnes EKP Illegaalse Büroo peelt keostatud lendlehele "Läkitus eesti töötavale rahvale", millele olid alla kirjutanud ka Sindi omavalitsuse töölisrühm.⁴ Lendleht kutsus kõiki töotajaid demonstratsioonist osa võtma, selles olid lühidalt kirja pandud rahva peamised nõudmised.

EKP Pärnu Komitee suutis enda ümber koondada väga arvuka revolutsiooniliselt meelestatud tegelaste rühma. Komitee tubli-
deks abilisteks juunisündmuste ettevalmistamisel olid sellised

1 Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa, Tallinn 1963, lk. 352

2. Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa, Tallinn 1963, lk. 338

3 "Riigi Tstaja" 1940, nr. 51 art. 478, 479

4 Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa, Tallinn 1963, lk. 352

revolutsioonilised tegelased nagu V.Vits, V.Rea, J.Tamm, E.Vä-
rav jt.¹ Mõttekaaslasi leida polnud raske, sest tööliste olukord
oli viidud äärmuseni. Pärnu tööbörsil registreeriti neil aegadel
ligi 2000 töötut aastas. Veel mõni päev enne juunipööret vallam-
dati Pärnu metsatööstuse laeplatsilt sada töolist.²

20.juuni õhtul viis J.Tamm komitee liikmele B.Kunnile
teate, et järgmisel hommikul, s.e. 21.juunil korraldatakse Tallin-
nas demonstratsioon ja miiting. Et aeg oli väga hiline, suudeti
ainult mõned sätsimehed kokku kutsuda. Ühiselt seati järgmiseks
päevaks väikene tegevuskava kokku ja mindi laiali.³

Kuid nendest kavatsustest tõmbas kriipsu läbi politsei.

"Eelseisva demonstratsiooniga seoses olevate küsimuste
arutamiseks oli meil selle päeva (s.e. 21.juuni) varahommikul ette
nähtud nõupidamine töölisühingute majas. Siirdusime sinna B.Kun-
ni ja V.Vitsaga. Kehapeal aga võttis meid vastu ironiseerivate
pilkudega umbes 20-meheline politseinikkude salk.

Meid viidi kohe politseisse, kuna osa "seadusesilmi" jäi
kehale uusi saabujaid "Vastu võtma". Meid paigutati eraldi ruumi-
desse ja alustati ülekuulamist. Asi lõppes sellega, et meid heia-
tati rangelt: katse puhul organiseerida töötajate meeleavaldus,
meid areteeritakse uuesti,"⁴ meenutab oma mälestustes Vladimir
Rea.

Vabanenud politseist, tekkis küsimus, mis saab edasi.

Jõuti otsusele, et rongkäik ja miiting tuleb siiski korraldada.

Pärnus otsustati töölised tehastest välja tuua enne töö
lõppu, kell 16.00. Selle eest pidid hoolditsema käitisevanemad
ja ametiühingute volinikud.⁵

Üks aktiivsemaid Pärnu revolutsioonilistest sündmustest
osavõtjaid E.Värav jutustab 21.juuni sündmustest järgmist:

" Umbes pool tundi enne demonstratsiooni algust toodi
grupp politseinikke miitinguplatsi (Vana pargi) lähedasse kooli-
majja, ja kästi seal oodata edaspidiseid korraldusi. Täpselt et-

1 "Rahva Hääli" nr.145(4417), 21.juuni 1957.

2 "Pärnu Kommunist" nr.73(2539), 21.juuni 1960.

3 "Rahva Hääli" nr. 145(4417), 21.juuni 1957.

4 Pärnu Rajoonide vahelise Muuseumi käsikirjafondis säilitatavad
mälestused.

5 "Pärnu Kommunist" nr. 73(2539), 21.juuni 1960.

tenähtud ajal kestis üle linna mitmes toonis sireene ja vilesid. Tehaste ja vabrikute väravad avanesid. Tänavaille valgusid tööliseläuatahastest, meeteritehastest, linavabrikust, töökodadest, laaplatsidelt.

Kesklinna Töölismaja juurde jõudes, rivistuti kolonnideks. Need omakorda ühinesid võimsaks laviiniks, armeeks, mis hakkas liikuma läbi südalinna. Jälle sammuti läbi tuttavate tänavate, mida oldi ühiselt läbitud juba 1917.aastal.

Jõudnud Vana pargi juurde, peatusid kolonnid, tõmbusid poolkaarde. Algas miiting. Rahvarevelutsioon kõneles avameelset, otsekohest, tulist keelt. Seisukohad olid kindlad ja julged.

Nõuame töörahvale vaenuliku valitsuse lahkumist!

Demokraatlikke vabadusi!

Nõuame töö- ja maaküsimuse demokraatlikku lahendamist!

Nõuame Nõukogude Liidu ja Eesti vahelist sõprust!

Miitinguplatsi serval seisvate gruppide vahel vilksatas Pärnu politsei abiprefekti Vassili kaju - mornilt, ninasõõrmed närviliselt tukslemas, huuled kokku litsunud. Ikka ja jälle vaatas ta keelima ja aknale, mille tagaasus ta abivägi. Kuid peremeestelt ei tulnud enam mingit käsku ega korraldust." ¹

Miitingul kõnelesid Johann Tamm ja Boris Kumm.

Miitingul võeti vastu resolutsioon ja lauldi "Internatsionaali" ²

Pärast miitingut siirduti rongkäigus tagasi Töölismaja juurde. Pikem peatus oli Homniku tänavas, praeguse trükikoja "Pärnutrük" juures.

Lõuna tänavas asuv Töölismaja ei suutnud mahutada muredasgi rahvast, kes sinna oli kogunenud. Töölismaja korrapidaja teatas:

"Seltsimehed, kuni tähtsate teadete saabumiseni Tallinnast palun platsi võtta siinsamas vabas õhus. Meie käsutuses on vastas asuv nuruväljak ja M_unamäe nõlvaks" ³

Juba oli õhtune videvik laskunud linnale, kui sai teatavaks, et Teenpeal oli moodustatud uus valitsus eesotsas pärnula-sest arsti ja luuletaja Johannes Vareseaga.

bPealinnast saabunud teated võeti vastu hurraa-hüüetega.

1 "Pärnu Kommunist" nr. 120(2278), 11. oktoober 1958.

2 "Pärnu Kommunist" nr. 73(2539), 21. juuni 1960.

3 "Pärnu Kommunist" nr. 120(2278), 11. oktoober 1958.

Sindi tekstiilvabrikus organiseeris miitingu töölisnõukogu esimees Nikolai Lembitu.¹ Juba enne töö lõppu sammus ta tööliste keskel väga erutatud näoga ja teatas, et toimub nõukogu koosselek väga olulise küsimuse arutamiseks.

Sündmustest Tallinnas 20.juuni õhtul ja 21.juuni hommikul oli teatanud Pärnust saabunud külaline Jaak Nessler. Töölisnõukogu ruumis jagati ülesandeid kõigile nõukogu liikmeile. Enne miitingu avamist oli vaja kohale kutsuda orkester "Internatsionaali" mängimiseks ja muretseda mängimiseks noote. Tuli välja tuua vanad võitluslipud, mis olid nukkide eest peidus tööliste Evald Sarapiku korterilae vahel. Töölisi informeeriti organiseeritavast miitingust. Rahvast tuli kokku rohkesti ja kõik olid väga erutatud.²

Miitingu avas Jaak Nessler. Sindi tööliste hulgas oli Nessleril suur autoriteet. Käies 1932.aastal töötatööliste delegaadina Nõukogude Liidus, jälgis ta tähelepanelikult elu suurel sotsialisminaal. Tagasi saabunud, võis ta jutustada nähtust paljugi huvitavat. Reis Nõukogude Liitu kinnitas Nessleris veendumust, et ainult Nõukogude korra kehtestamine Eestis kaotab siin tööpuuduse, teeb lõpu inimese ekspluateerimisele inimese poolt kõige sellest tuleneva viletsusega. Nessler hakkas aktiivselt osa võtma revolutsioonilistest töölisliikumisest. Ta oli Pärnu Ehitustööliste Ühingu ja töötatööliste komitee liige. 1934.-1939.aastani oli taka Sindi linnavalikogu esimees. Olles tööl Pärnus, oli ta Sindis niiöelda oma inimene ja oodatud külaline. Miitingu avamise järel mängis orkester "Internatsionaali". Juba aastaid ei olnud Sindi rahvas kuulnud seda võitlusele kutsuvat jõulist viisi. Nii mõnegi vanakese kortsunud palgele valgus tahtmatult liigutuspisar. Tuli kuuldavale rõõmuohkeid. Kõnelema asus J.Nessler. Ta jutustas ladusas ja rahvalikus keel suure sisemise kaaselanisega ja vaimustusega kõigest sellest, mis oli toimunud Tallinnas eelmisel õhtul ja käesoleva päeva jaoksul. Liigutavad olid kõneleja poolt toodu pildid poliitiliste vangide vabastamisest Tallinnas. Need üksikuiki, kes veel kõhkle-sid ja endid kuurinurkade taha olid peitnud, hakkasid nihkuma kõnelejale lähemale.³

1 "Saabus päev" 1940.a.rev.sündmustest osavõtjad jutustavad, Tallinn 1960, lk. 200

2 Samas

3 "Saabus päev" 1940.a.rev.sündmustest osavõtjad jutustavad, Tallinn 1960, lk.201

Vändras oli juunisündmuste puhul korraldatud miitingu organiseerijaks leemaarst Vladimir Laante, kes sellekohased juhtnõõrid sai EKP Keskkomiteelt Tallinnas.¹

Otsustati nii, et miitingule minnakse rongkäigus läbi alevi. Selleks oli aga kiiresti vaja punast lippu. Helene Laante, Vladimir Laante abikaasa, ruttas riidekauplusse, et osta lipuriiet. Ja siis ilmnes, et ärimehel, kes alati kiitles oma poe kaupadekülluse ja headusega, ei olegi anda punast riidet. Helene Laante meenutab, et vaene "kaupmeheks" pidi peaaegu südamerabanduse saama, kui tema järelpärimisele, miks just punast riidet vaja läheb, ta oli vastanud, et tal olevat vaja punase lipu riidet. Seda kuuldes oli kaupmees otsenaid tahatuppa kadunud ja ei näidanud enam nägugi. Lahke müüjatari Haugase kaasabil ta siiski riide sai. See oli punane kahev.

Helene Laante õmbles esimese punalipu valmis ja rongkäik, mis kuulutas töötavale rahvale uue elu algust, sammus vallanajja miitingule.

Vändra aleviku töötajate miitingul võeti vastu läkitus vabariigi presidendile. Läkituses öeldi:

"Vändra töölised ja töötav intelligents on tänulikud pakti sõlmimise eest sõbraliku Nõukogude Liiduga. Vändra töölised ja töötav intelligents peab aga nentima, etb senise valitsuse poolt on suhtumine paktisse olnud silmakirjalikult heatahtlik, sellepärast Vändra töötav rahvas ja intelligents nõuab niisuguse valitsuse moodustamist, mis suhtuks paktisse ja selle täitnise siiralt.

Nõuame praeguse parlamendi ja eesõigustatud organisatsioonide ~~hakkamisel~~ ² Senine korrupsiooniline ühiskondlik süsteem tuleb rahva üldhuvide kohaselt ümber korraldada. Esikohale tlgusseatud rahvamasside heaolu ning kultuuritaseme tõstmine. Poliitilised vangid olgu vabastatud.

Vladimir Laante, meenutades miitingut Vändras 21.juunil 1940.aastal, rääkis lõbusa episeodi selle ettevalmistamise käigust. Nimelt helistasid nad konstaablile ja ütelsid, et korrapidamine koosolekul on tema hooleks jäetud. Mehike ehmatanud sellest nõnda, et valvanud kerra järgi hoelikamalt kui kunagi varem.³

1 "Sotsialismi Võit" nr. 73(1496), 23.juuni 1961.

2 1940.a. sotsialistlik revolutsioon Eestis. Dokumente ja materjale, Tallinn 1960. lk.145

3 "Sotsialismi Võit" nr.73 (1496), 23.juuni 1961.

Järgmised päevad olid tulvil tööd ja askeldusi. Töölistel tuli alustada uue elu ehitamist.

"Töölisnõukogu koosselekuid teinud sageli," jutustab Sindi tekstiilvabriku tööline L. Soovik, "vahel, kui asjaolud seda nõudsid, isegi paar koosselekut päevas. Töötasime välja nõudmised tööliste elutingimuste parandamiseks. Nõudmisi olime esitanud korralduselt varnagi, kuid peremehed ei soovitsenud neid lahendada. Nüüd olid aga "ülemused" nagu ümber sündinud. Kui varem direktori või peainsener meiega kõnelesid üle öla, käigis pealt, siis nüüd võeti meie delegatsioon alati viisakalt vastu, pakuti istet. Lubati isegi rohkem kui nõudsimet, näiteks kuuetunnilist tööpäeva laupäeval. Polnud raske seda lahkust läbi näha. Küllap vabriku omnikud taipasid, et töölised oma võitluses ei jää poolele teele." ¹

23. juunil esitas Vändra aleviku töötav rahvas oma nõudmised J. Varese valitsusele riigikorra demokratiseerimise alal. Nõudmised olid järgmised:

1. Kõige enamalt nõuame uue demokraatliku põhiseaduse väljatöötamist, mis sarnaseks Nõukogude Liidus kehtivale ja kõige demokraatlikumale põhiseadusele ilmas.
2. Nõuame kommunistlikule parteile legaliseerimise võimaldamist.
3. Nõuame reaktsioonilise kodanluse võimuorganite likvideerimist, nii kui kaitseliit, kojad ja parteiline Isamaaliit.
4. Nõuame ülikeolis otsekohest nõnda nimetatud usuteaduskonna sulgemist.
5. Nõuame kultustele antud eesõiguste otsekohest likvideerimist, nimelt neilt avalikkude õiguste ära võtmist, abielumiste registreerimise õiguse ära võtmist ja kultuste asutustest (kirikutest) kellaude kõrvaldamist, ka kultuste vastase selgitustöö rakendamist.
6. Nõuame kõikiide tagurliku kodanluse nende funktsionääride kõrvaldamist, kes tarvitasiid julma vägivalda töötava rahva ja marksistliku intelligentsi kallal.
7. Nõuame teetuse andmist töölispoliitvangidele (marksistidele), invaliidistunud vabastatud poliitvangide pensioneerimist." ²

===== jne. =====

¹ "Saabus päev" 1940. a. rev. sündmustest osavõtjad jutustavad, Tallinn 1960, lk. 201.

² 1940. aasta Sotsialistlik revolutsioon Eestis, Tallinn 1963. a. lk. 154

Koosoleku nimel olid dokumendile alla kirjutanud dr.V.Laante, Ed.Saat, J.Tamman ja J.Lind. Nõudmistele oli lõppu lisatud, et Väandra töötav rahvas loodab leida uelt valitsuselt kedanluse poolt tagakiusatud töötava rahva õiguste jaluleseadmist ning eelpool mainitud nõuete täitmist.¹

Kõikjal oli algatus tööliste käes. Eriti rasketes tingimustes elasid turbatööstuse töölised nii Tootsis kui ka Lavassaares. Palgad olid väikesed ning korteriolud viletsad.²

28.juunil kogunesid Tootsi Briketivabriku töölised koosoleku. le. Kokku oli tulnud 300 töelist. Koosoleku avas töölisnõukogu esimees B. Välja. Pikema kõnega poliitilisest olukorrast esines endine poliitvang, aktiivne revolutsionäär G.Abels.³ Ajalehes oli ära teatud informatsioon selle kohta, kus oli öeldud, et koosolek otsustas vabariigi valitsusele saata tervitustelegrammi, rõhutades oma suurt poolehoidu praegusele valitsusele, kes juba lühikese aja jooksul on võitnud töötavate rahvahulkade poolehoidu.⁴

Selgituskoosolekud töötavale rahvale uuest poliitikast teinud sid ka mujal maakonnas, valdade keskustes. Uduvere keelimaajas toimunud koosolekust võttis osa viissada inimest. Pikema kõnega esines Kaupmaa Riias. Koosolekule järgnes kinoetendus Punaarmeelt.⁵

26.juunil 1940.aastal astus ametisse Pärnu poliitilise politsei uus komisjar, kelleks oli siseministri poolt määratud Boris Kumm.⁶ Ta oli põline pärnakas. Boris Kumm oli 42 aastane, kui ta võttis oma õlgadele selle vastutusriikka ameti. 1924.aastal B.Kumm kui töölisliikumise juht areteeriti ning paigutati vanglasse, kus ta istus 14 aastat. Ta vabanes vanglast 1938.aasta amnestiaseadusega. Viimastel päevadel töötas ta ehitustööliste kutseühingu ettevõttel Pärnu linna sillutustööde juhatajana. B.Kummi nimi oli töölisringkondades hästi tuntud.

1 1940.aasta Sotsialistlik revolutsioon Eestis, Tallinn 1963, lk.154

2 "Pärnu Rahva Häääl" nr.21, 30.juuni 1940.

3 "Rahva Häääl" nr. 8, 30.juuni 1940.

4 Samas

5 "Pärnu Rahva Häääl" nr.21, 30.juuni 1940.

6 "Pärnu Päevaleht" nr.139, 26.juuni 1940.

Presidendi dekreediga 5.juulist legaliseeriti esimene töörahva relvastatud organisatsioon - Rahva Omakaitse, mis oli tekkinud revolutsiooni algul 21.juunil.¹ Rahva Omakaitse valvas hoolsalt revolutsioonilist korda. Selle eesotsas olid vastutavad parteitöötajad. Pärnus oli selleks EKP Pärnu linnakomitee liige Johann Tamm.²

Kohe oma tegevuse algusest peale hakkas uus valitsus välja töötama ja ellu viima mitmeid abinõusid rahva elujärje parandamiseks. Valitsuse otsusega 29.juunist natsionaliseeriti kõik Pärnu kuurepõlde ravi- ja tervistusasutused ning anti üle sotsiaalministeeriumile, kellele tehti ülesandeks organiseerida seal töötava rahva ravi- ja puhkekodu.³ Juba 7.juulil saabusid esimesed töötajad Pärnusse puhkusele.⁴

1940.a. 5.juulil avaldas vabariigi valitsus otsuse uue Riigivolikogu vabade valimiste läbiviimiste kohta 14.-15.juulil.⁵

Pärnumaal oli umbes 60000 valijat, kes jagunesid 7.valimisringkonna (32.-38-ringkond) vahel.⁶

Esimesi saadikukandidaate tutvustati Pärnus 6.juulil Vabadusväljakul (praegune Keskväljak) toimunud miitingul. Kõnelesid G.Abels, V.Rea, ja V.Tamm. Kommunistlik Partei ühendas elanikkonna kõik demokraatlikud jõud ühtseks valimisblokiiks - Eesti Töötava Rahva Liiduks. Pärnumaal ja Pärnust esitati rahva esinduskogu kandidaatideks Pärnu linnapea asetäitja J.Tamm, Pärnu maakonna abimaavanem G.Abels, haridusminister J.Semper, Pärnu töölistergelane V.Rea, Ametiühingute Keskliidu sekretär A.Resev jt.⁷

14.juuli hommikul rutati varakult valimisjaoskondadesse, mis olid häälte äraandmiseks avatud 14.juulil kella 9.00-21.00 ja 15.juulil kella 9.00-22.00-ni. Pärnu kahes valimisjaoskonnas anti juba esimesel päeval vastavalt 48,7 ja 45 protsenti häältest. Pärnumaa valimisringkonnas hääletas üldse 58576 hääleõiguslikust kodanikust

1 Ülevaade EKP ajaloost, II osa, Tallinn 1963, lk.370.

2 Samas.

3 1940.a. sotsialistlik rev. Eestis, Tallinn 1960, lk.161.

4 "Pärnu Rahva Hääli" nr. 3, 9.juuli 1940.

5 "Riigi Teataja" 1940, nr. 60, art, 565, 566.

6 "Pärnu Päevaleht" nr. 150, 9.juuli 1940.

7 "Rahvaleht" nr.59, 10.juuli 1940.

49632 ehk 84,7%. Antud häälte arvust hääletas Eesti Töötava Rahva Liidu kandidaatide poelt 47254 kodahikku ehk 95,2%.¹

17.juulil organiseeriti Pärnus valimiste hiilgavate tulemuste puhul Võidumiiting, millest kutsuti osa võtma ka Sindi töölisi. Punaarmee väeosad abistasid transpordiga, andes sindilaste kasutada enam kui kümne voemasinat. Kolmsada töolist, nii noori kui ka vanu, sõitis Sindist Pärnu võidumiitingule. Kaasa toodi ka oma loosungid ja revolutsioonilised lipud. Pärnus toimus kogunemine Võidu tänavale, seal rivistuti,, siirduti rongkäigus mere äärde ning sealt edasi linna Vabadusväljakule (praegune Keskväljak). See oli ulatudikenaid rongkäike, mida Pärnu kunagi oli näinud. Ees kanti NSV Liidu riigijuhtide pilte, lippe. Rongkäigu esimestes ridades sammusid teiste linnade tööveteranid, kes olid saabunud esmakordselt Pärnu rannahotelli puhkama. Neile järgnesid kohaliku garnisoni väeosade esindajad., Pärnu töölised ja haritalsed. Teiste seas sammusid ka Sindi töölised. Sportlised kandsid valgeid särke punaste resetiidega rinnal.² Rongkäigust võttis osa ca 3000-3500 inimest. Võiduväljakul ootas neid ees veel ligi 3500-pealine rahvahulk. Miitingul kõnelesid G.Abels, V.Rea ja kohaliku garnisoni esindaja. Nõukogude võimu taastamise idee oli nüüd vallutanud laialdased hulgad ja ühiselt püstitati loosung "Nõuame Eesti astumist Nõukogude Liidu Liikmeks!"³

21.juulil 1940.aastyl toimus uue Riigivolikogu esimese istungjärgu pidulik avamine. Suure erutusega ootas kegu maa oma Riigivolikogu otsuseid, tema saadikud aga olid täiesti teadlikud nendel lasuvast vastutusest. Otsustamisel oli riigi edasine saatus.

Eesti Vallasekretäride Seltsi Pärnumaa osakond võttis oma peakoosolekul vastu resolutsiooni, mis saadeti vabariigi valitsusele ja uuele riigivolikogule. Revolutsiooni lõpus öeldi:

"Tunnistame, et täielik võit ja sellele järgnev töölistkonna heaolu võib saavutatud saada ainult siis, kui meie riik astub veel tihedamasse sõprusse ja ühendusse meie sõbra - Nõukogu Liiduga, s.e. siis kui meie riigi ja Nõukogude Liiduga ühised huvid on sulanud

1 "Pärnu Päevaleht" nr. 159, 19.juuli 1940.

2 "Pärnu Päevaleht" nr. 158, 18.juuli 1940.

3 "Pärnu Kommunist" nr. 73(2539), 21.juuli 1960.

üheks liiduks. Meie saadame südamlikke tervitusi vabariigi va-
hitsusele ja uuele riigivolikogule." ¹

Esimese ettekandega esines Riigivolikogu istungjärgul Eesti-
maa Kommunistliku Partei Keskkomitee sekretär Johannes Lauristin.
Ta rääkis riiklikust korraldusest Eestis. Oma ettekande lõpul te-
gi J. Lauristin ettepaneku kuulutada Eesti Vabariik Eesti Nõu-
kogude Sotsialistlikuks Vabariigiks, kus poliitilise võimu aluse
noodustavad tööliste ja talurahva nõukogud.

Ettepanek võeti vastu totmisliste kiiduavaldustega. Riigivo-
likogu tervitasid palavalt maakondade istungjärgule saabunud de-
legatsioonid ja tema aadressil hakkas hulgaliselt saabuma tervi-
tustelegramme. ²

Riigivolikogu võttis samal istungjärgul ühel häälel vastu
deklaratsiooni Eesti astumise kohta Nõukogude Liidu koosseisu
ning pöördus palvega NSV Liidu Ülemnõukogu poole võtta Eesti lii-
duvabariigina vastu Nõukogude Liidu koosseisu. ³

Lahendanud põhilise küsimuse, võimu küsimuse, pidi Riigivoli-
kogu kindlustama ka põhjalikud ümberkorraldused majanduslikel
alal. Arutanud need küsimused läbi, võttis vastu deklaratsiooni
maa kuulutamise kohta kogu rahva ühisvaraks, see on riiklikuks
omanduseks ja deklaratsiooni pankade ja suurtööstuse natsionali-
seerimise kohta.

Seega sai eesti töörahvas maa, vabrikute ja tehaste, raudtee-
de ja pankade peremeheks.

Pärast nelja põhideklaratsiooni vastuvõtmist Riigivolikogu
25-liikmelise konstitutsioonikomisjoni Eestis NSV Konstitutsioo-
ni projekti väljatöötamiseks.

29. juulil sõitis Riigivolikogu täievoliline komisjon Moskva,
et osa võtta NSV Liidu Ülemnõukogu VII istungjärgust.

6. augustil kuulas NSV Liidu Ülemnõukogu ära Eesti Riigivoli-
kogu täievolilise komisjoni avalduse ja võttis suurevaimustusega
vastu seaduse Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Nõukogu-
de Liitu vastuvõtmise kohta.

Suure juubeldusega tervitas eesti rahvas seda otsust. Suureks
sündmuseks oli see Pärnumaa talupeegkonnale ja töölistele.

1 "Pärnu Päevaleht" nr. 161, 21. juuli 1940.

2 S. Kutsar-Zabroedskaja, Eestimaa Kommunistlik Partei 1940. aasta
revolutsioonis. Tallinn 1960, lk. 116.

3 Eesti NSV ajalugu, Tallinn 1957, lk. 521

7.augustil toimus maakonna Ametiühingute Keskliidu ja Kommunistliku Partei ühisel korraldusel Võiduväljakul suur rahva miiting, mis oli organiseeritud Eesti vastuvõtmise puhul Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu.¹ Miitingu avas korraldava komitee nimel sm. E.Värav. Seejärel oli sõna Kompartei Pärnumaa komitee esindajal V. Real. Viimane ütles:

"Liisk on langenud. Eesti on vastu võetud NSV Liidu koosseisu. On tulnud aeg, kus Eesti Töötava rahva aastakünneid kestunud unitus on täitunud."² Kõne lõppes üleskutsega kogu töötavale perele: asuda innu ja andmusega ülesehitavale tööle.

Kõnele järgnes "Internatsionaal" ja sõnavõetud Punaarmee ning Pärnu garnisoni sõjaväelaste komitee esindajalt sm. Parnastelt. Teravitama oli tulnud ka kommunistlike noorte esindaja J. Metsamees. Üldse võttis miitnigust osa umbes 6000 inimest.³

Samal päeval toimus ka vabaõhumiiting Sindis. Miitingu avas a/ü esimees Nikolai Lembit, andes sõna Sindi linnavanemale J. Kannereile, Meelelahtuslikus osas esinesid laulukoorid ja lavasolistid punaarmeeelaste kaasesavõtul.⁴

Audru riiginõisa pargis toimus 11.augustil suur rahvapidu. Punaarmee andis kogunenud rahvale kineetenduss ja tantsuks mängis kohalik puhkpilliorkester.⁵

Samal puhkepäeval, 11.augustil peeti Tahkuranna Võistes õhtupeelikul rahvakoosolak. Peale keeselekut võeti ette rongkäik K.Pätsi ausamba juurde.

Meeleavaldajad nõudsid, et K.Pätsi ausannas tuleb putustada, sest praeguses olukorras pole enam mõtet kurnajate ausannastel. Selle ausamba ehitamise ajal oli inimesi sunnitud tööle vägivaldselt, kistes neid ära oma igapäevaste toimetuste juurest. Meeleavaldajad välejandasid oma õiglast viha kurnajate vastu.⁶

17.augustil saabus Moskvast tagasi oma kedulinna G.Abels. Ta oli üks neist, kes andis NSV Liidu Ülemnõukogule edasi eesti rahva

1 "Pärnu Rahva Häääl" nr. 29, 8.august 1940.

2 Samas.

3 Samas.

4 "Pärnu Rahva Häääl" nr. 30, 9.august 1940.

5 "Pärnu Rahva Häääl" nr. 33, 13.august 1940.

6 Samas.

Palve võtta Eesti NSV vastu Nõukogude Liidu koosseisu. Jaamas oli G. Abelsit vastu võtnas suur rahvamurd. Ta pidas oma kaaslinlastele sütitava kõne. Ta rääkis:

"Pärnu töötav rahvas! Eesti rahva ajaloos on sündinud tähtis samm. Meie olena vastu võetud suure sotsialistliku isamaa perre täueõigusliku liikmena. Siademed Nõukogude Liiduga ei ole värsked, vaid need on loodud aastakümnete eest, neil meie töörahva eest võitlejad siirdusid kodanliku terreti eest varjule Nõukogude Liitu." ¹

Abelsi sõnavõtt võeti rahva peelt vastu väga soojalt. Ta osaks leida alati oma kuulasjaoskonnaga ühise keele ja rääkida neile väga südamelähedastest asjadest.

E. Värav oma mälestustes kirjutab, et talle on väga eredalt jäänud meelde kohtumised Abelsiga ja tema esinemised rahvale.

"Kord," meenutab ta, "oli ilusal suveõhtul ranna kõlakeojas kontsert, mida jälgis hulgaliselt rahvast. Viimaseks oli Dveraki "Slaavi rapseedia". Ent niipea, kui viimased akordid olid vainunud, astus kõlaketta päris orkestrantide keskele pikakasvuline, salve, valgepäine mees, tõstis korraks vasaku käe, kummardades rahva poole ja alustas:

"Seltsimehed..."

See oli Georg Abels. Oma teokordes kõnes käsitles ta siis veel eelseisvaid Riigivolikogu valimisi. Tund hiljem kohtasin teda rongis, millega sõitsime maale ühele valismiseelsele koosolekule. Üldse G. Abels oli kõnekohta valikul väga leidlik. Ta oskas rahvaga rääkimiseks ära kasutada kõiki võimalusi. Kord nägin teda tribüünina kasutamas isegi kirikutreppi." ²

Paari kuu - juuni ja juuli - jooksul toimunud murrangulised sündmused panid aluse Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi tekkimisele, Laialdaste demokraatlike vabaduste tingimustes ning partei õige poliitilis-kasvatustliku ja organisatsioonilise töö tulemusena jõudsid eesti töörahva hulga omaenda kogemuste najal veenedumusele, et nõukogude korra loomine ja Nõukogude Liitu astumine vastab nende elulistele huvidele, et ainult nõukogude võim teeb nad maa, vabrikute, tehaste ja pankade peremeesteks, kindlustab nende materiaalse olukorra paranemise ja kultuuri arenemise, päästab neid sõjakoledest, tagab eesti rahvale tõelise rahvusliku sõltumatuse.

¹ "Pärnu Rahva Hääli" nr. 38, 18. august 1940.

² "Pärnu Kommunist" nr. 120(2278), 11. oktoober 1958.

TEINE PEATÜKK.

Nõukogude võimu kindlustamine ja töörahva kommunistlik kasvatamine.

Sotsialistliku revolutsiooni võidu tulemusena kehtestati EKP juhtimisel Eestis proletariaadi diktatuur. Vana kodanlik riigiparaat purustati ja loodi nõukogude riigikord. 21.-23.juulini vastuvõetud Riigivolikogu deklaratsioonidel oli konstitutsiooniline tähtsus ja nad said Eesti NSV konstitutsiooni aluseks.

Eesti NSV konstitutsioon, mis võeti vastu 25.augustil 1940.aastal, kinnitas seadusandlikult võidu kapitalismi üle. Tema vastuvõtmine oli Eesti töörahvale suureks ajalooliseks sündmuseks. Vabariigi töörahvas kiitis konstitutsiooni vastuvõtmise suure vaimustusega heaks. Kõigis ettevõtetes ja asutustes toimusid mittingud, millest osavõtjad tervitasid palavalt nõukogude võimu uut suurepärase võitu.

Juba 5.augustil toimus Mõisakülas tuletõrje ruumides suurem selgituskoosolek töölikonnale. Selgitava kõnega esines Kommunistliku Partei Pärnumaa Komitee sekretär V.Rea. Oma kõnes tutvustas viimane konstitutsiooni põhiseisukohti, andis ülevaate tööliklassi poliitilistest õigustest.¹

Samasisuliselt koosolekuid peeti 22.septembril Laiksaare-Mõisakülas,² 15.septembril Abja-Paluojaal, kus kõnega esines ÜMÜ (Üleriiklik Maatööraha Ühing) Pärnumaa organisator J.Metsamees,³ 12.septembril Audru-Kihlepas, kus Pärnumaa maatööraha abiorganisator Juho Kiin rääkis teemal "ENSV Konstitutsioon" jne.

Alates septembri keskpaigast 1940.aastal hakatakse vastavalt uuele konstitutsioonile muutma kohalikke riigivõimuorganeid.⁴ Kutsutakse ellu töörahva saadikute nõukogud ja mitmesugused täitevkomiteede osakonnad.⁵ Esimesena loodi vastavalt kommunaalmajanduse rahvakomissari käskkirjale kommunaalosakond, mille juhatajaks

1 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 55, 7.september 1940.

2 "Pärnu Rahva Hääl" nr.69, 23.september 1940.

3 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 64, 17.september 1940.

4 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 66, 19.september 1940.

5 Samas.

määrati Arnold Elend.¹ Linna kommunaalala juhataja põhiülesandeks pidi olema jõujaamade ja hoonete üldine järevalve, ehitusega seosesolevad küsimused, linna heakorrastus jne.² Järgmise osakonnana loodi kaubandusosakond, sest seoses natsionaliseerimisega suurenes vajadus sellel organi järele. Osakonna juhatajaks määrati Werner Tarandi,³ kes töötas tööstuslike ja kaubanduslike ettevõtete natsionaliseerimise Pärnumaa komitees. Kaubandusosakonna ülesandeks oli järevalve Pärnu linnas kontrolli alla võetud kaubandusettevõtete üle ja kaubanduse juhtimine kohapeal.

Septembris 1940.aastal algas Pärnu ja Pärnumaa ametiühingute reorganiseerimine. Väikeste killustatud ametiühingu osakondade asemel hakkas Pärnus tegutsema 12. üleriiklikku ametiühingu osakonda: metallitöölise, teidu- ja maitseaintetöölise, trükitöölise, nahatöölise, vee-transporttöölise, kommunaaltöölise, jõuvankrite transporttöölise ja riigi- ja omavalitsuse töölise osakond, tekstiilitöölise, puutöölise, ehitustöölise osakond.⁴

Hiljem moodustati lisaks eelnimetatutele veel 3 osakonda, nimelt rõivastustöölise ametiühingu osakond, töölise ja tervishoiuametiühingu osakond.⁵

Käitiste juurde loodi komiteed, millede ülesandeks oli poliitilise ja kultuurilise kasvatustöö teostamine, töödistsipliini süvendamine ja töö produktiivsuse tõstmine. Ametiühingu komitee ülesandeks oli ka uute liikmete vastuvõtmine ja liikmemaksumekogumine.⁶

Ametiühingu käitisekomiteede valimine toimus kõigi töölise aktiivsel osavõtul. Sindi tekstiilkäitises käisid valimas kõik töölised, arvult üle 800. Valimistelt puudusid ainult haiged ja puhkusel viibijad.⁷

Et valimised kulgesid edukalt, seda näitab ka käitise komiteesse valitud kandidaatidele antud häälte arv. Sindis valiti käitise komiteesse Linda Soovik 671 häälega, Johann Hagel 644 häälega, Joosep Vihuri 577 häälega, Vladimir Kandla 558 häälega, Her-

1 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 65, 18.september 1940.

2 Samas.

3 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 66, 19.september 1940.

4 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 52, 4.september 1940.

5 Samas.

6 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 52, 4.september 1940.

7 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 61, 14.september 1940.

nan Peetrimäe 555 häälega. 1

Valituks loeti need kandidaadid, kes said valimistel vähe-
malt 50 % antud häältest.²

18.septembril alustas tegevust Pärnumaa Ametiühingute Keskv-
liidu juurde moodustatud naiskomitee. Viimase koosseisu kuulusid
Johanna Andreesen-esinaine, Erika Kukk-abi, Leida Rausk-sekretär,
Paula Jõgi, Salme Eranaa ja Olyga Kalu.³

Ametiühingu kõige lähenaks ja tähtsamsks ülesandeks oli te-
ha tööliste hulgas poliitilist selgitustööd.⁴

Ametiühingud hakkasid tegelema ka oma asutuse töötajate
kultuuriliste üritustega. Kõigi komiteede juurde moodustati kul-
tuurtoimkonnad, kellede ülesandeks jäigi kultuuriröö korraldamine.⁵

22.septembril 1940.a. toimus EKP Pärnumaa komitee korrall-
dusel Pärnus esimene legaalne Pärnumaa parteiorganisatsioonide üld-
koosolek.⁶ See oli ajalooline päev Pärnumaa kommunistide elus. Kü-
lalisena viibis koosolekul EKP Keskkomitee sekretär Nikolai Kare-
tann.⁷

Üldkoosolekul vastuvõetud otsustes märgiti, et koosolek
peab vajalikuks, et Pärnumaa organisatsioonid kogu jõuga asuksid
populariseerina ÜK(e)P ja EK(e)P Keskkomitee otsusi, asutama ringe
ja korraldama loenguid partei põhikirja ja programmi tundmaõppimi-
seks, ÜK(e)Partei ajaloo tundmaõppimiseks, tutvustama N.Liidu kons-
titutsiooni põhimõtteid laiaadele rahvahulkadele.⁸

Need olid väga vajalikud otsused, sest paljudel töölistel
puudus õige arusaamine nii oma õigustest kui ka kohustustest. See
aga soodustas, et nad langesid kergesti nõukogudevastaste meeoleolude
mõju alla, minnes kaasa klassivaenulikeelementidega.

Pärnu linna ja maakonna kommunistlike noorte esimene koos-
olek toimus 8.augustil 1940.aastal. Koosolek oli väga pidulik. Töö-
lismaja (Kalevi 40), kus koosolek toimus, oli lipuehtes. Ka koos-
olekute saal oli pidurüüs. Seintel olid värsked loosungid. Kõnepul-
=====

1 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 61, 14.september 1940.

2 Samas.

3 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 66, 19.september 1940.

4 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 61, 14.september 1940.

5 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 68, 21.september 1940.

6 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 70, 24.september 1940.

7 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 70, 24.september 1940.

8 Samas.

diid ja juhatusel laual olid lilled: valged floksid ja nelgid.¹

Sellele koosolekule kogunes noori tehastest ja asutustest, noormehi ja neide maalt ning linnast. Paljud neist kandisid RO käelinti või keolivormi. Viimaste seas olid Artur Kadarik ja Erich Lage, kelledest hiljem said komsonoli algorganisatsiooni sekretärid, üks hävituspataljonis, teine keskkoolis. Koosolekul oli ka pärastine Pärnu komitee sekretär V.Kivi ning spordikomitee esimees Caesar Andre.

Pikema selgitava kõnega esines parteikomitee sekretär V.Rea.

Vastuvõetud otsuste hulgas olid tähtsamad järgmised punktid;

1. Asutada ELKNÜ organisatsioonid Pärnu linnas ja maakonnas.
2. Viivitamatult asuda liikmete vastuvõtmisele ja vastavate juhtivate organite valimisele.

Sel koosolekul valiti ka ELKNÜ Pärnu komitee sekretär, kelleks sai E.Värav. Peale nimetatud ameti oli ta veel ametis Pärnu ajalehe toimetuses, Rahva Omakaitstes, ametiühingus, natsionaliseerimiskomitees, "Endla" teatri komisjonis.

Kuid oma uude ametisse ta asuda ei jõudnudki. Veel samal päeval kutsuti ta Tallinna, kus talle tehti ettepanek hakata organiseerima uut vabariiklikku ajalehte "Talurahva Häälel",²

See näitab, milline puudus oli kaadrist. Oli vaja ettevalmistada kõikidesse organisatsioonidesse ja asutustesse töötajaid.

E.Värava asemel sai ELKNÜ Pärnumaa komitee sekretäriks Voldeemar Kivi.

Kommunistlike noorte tegevus elavnes kiiresti. 1.septembril 1940.a. peeti noorte päeva. Pidustused algasid juba 31.augustil aktusega "Endla" teatris. Pühapäeval, 1.septembril toimus paraad, millest võttis, heolinata halvast ilmast, osa 3000 noort. Paraadile järgnes miiting. Öhtul aga toimus rahvapidu Rannasalongi ruumides.³

Septembris alustasid tööd mitmesugused noorte õpperingid.

Nende organiseerijaiks olid kommunistlikud noored. Alustasid tööd tantsu-, muusika-, male-, veesporti-, tehniks jt. ringid.⁴

Noortepäevi korraldati ka teistes suuremates keskustes. Mõisakülas toimusid pärast miitingut spordivõistlused, millest võtsid

osa ka Punaarmee meeskonnad.⁵

1 "Pärnu Kommunist" nr.121(2279), 14.oktoober 1958.

2 Samas.

3 "Pärnu Rahva Häälel" nr. 50, 1.september 1940.

4 "Pärnu Rahva Häälel" nr. 54, 6.september 1940.

5 "Pärnu Rahva Häälel" nr. 50, 1.septembrist 1940.

Hakkas ilmuma ka ELKNÜ Pärnumaa kommunistlike noorte seinaleht "Komneer". Seinalehe teinetusse kuulusid Kaie Laidna, Johannes Mitt, Leida Raudsepp, Salme Tui ja Maret Pärnoja. Vastutavaks toimetajaks valiti A.Randle. Seinaleht ilmus reeglipäraselt iga kahe nädala tagant.¹ Esimene number ilmus noorte päevaks, 1.septembriks. Avanumbriks olis artiklid kommunistlike noorte sekretäritelt L.Redilt, J.Metsamehelt ja J.Liinilt.²

Hoogne tegevus kommunistlike noorte organiseerimisel toimus ka maakonnas. Eriti aktiivselt lülitusid sellesse Sindi, Halinga, Väandra ja Mõisaküla noored.

ELKNÜ Sindi komitee sekretär A.Tausson organiseeris juba augustis kommunistlikele noortele lühiloengute seeria "Üleliidulise Kommunistliku Partei ajalugu".³

Pärast külaskäiku Moskvasse pidas ta Pärnus kõigile Pärnumaa kommunistlikele noortele huvitava vestluse oma reisimuljetest: eriti hämmastav oli kuulajaile see, et tütarlapsed juhivad trakteerit, harrastavad laskespordi ja tegelevad meile nn. meeste aladel.⁴

ELKNÜ Halinga komiteel oli 16.septembril 6.organisatsiooni 40 liikmega. Noored organiseerisid isetegevusõhtuid. Neist laekunud summadega pandi alus lugemislauadadele.⁵

26.septembril asutati kommunistlike noorte organisatsioon Väandra Keskkoolis. Sekretäriks valiti Neeme Ruus. Otsustati luua tihe side aleviku kommunistlike noortega.⁶

Oktoobris eli Väandras juba 5 kommunistlike noorte organisatsiooni 100 liikmega. Kõigil organisatsioonidel olid mitmesugused õpperingid. Nendest osavõtt oli väga elav. Kõige parem algorganisatsioon oli Väandra Keskkoolis. Algorganisatsiooni juures töötasid poliithariduslik ring, spordi-kehakultuuriring ja kunstikirjandusring. Õpiti marksismi-leninismi aluseid, töölisliikumise ajalugu. Spordi-kehakultuuriring korraldas treeningtunde nii võrkpalli kui ka korvpallis, viidi läbi poiste spordimängu võistlusi jne.⁷

Üks esimesi, kes sidus oma elu kommunistliku noorsooühinguga

- =====
- 1 "Pärnu Rahva Häääl" nr. 57, 10.september 1940.
  - 2 "Pärnu Rahva Häääl" nr. 48, 30.august 1940.
  - 3 "Pärnu Rahva Häääl" nr. 36, 16.august 1940.
  - 4 "Pärnu Rahva Häääl" nr. 60, 13.september 1940.
  - 5 "Pärnu Rahva Häääl" nr. 71, 25.september 1940.
  - 6 "Pärnu Rahva Häääl" nr. 76, 1.oktoober 1940.
  - 7 "Sotsialismi Võit" nr. 127(1060), 28.oktoober 1958.

Vändras, oli Erich Meimre. Teda mäletab isiklikult Elviira Poom, kes oma "Vändra komсомelinälestustes" iseloomustab Meimret kui kõigi ürituste initsiaatorit, ausat ja head seltsimeest.

"Erich oli tark, julge ja aus ning sellepärast me usaldasime Vändra valla kommunistlike noorte töö juhtimise 1941.aastast just tema kätte..."¹

Kuid need päevad olid ka ägeda klassivõitluse päevad. Endised vabrikandid, ärimehed, suurtalupidajad, politseinikud kõndisid küll ringi vagatsejate nägudega, kuid kandsid taskus rusikas kätt, kui mitte just relva. Aga see ei kohutanud noori aktiviste, nad tundsid oma selja taga Kommunistliku Partei ja töötava rahva toetust.

Just sellisel ajal suunati Vändra Janseni jahuveskisse-leivatehasesse raamatupidajana tööle Pärnu kaubanduskooli lõpetanud Maks Täets.²

On säilinud tema kiri, mille ta saatis Vändrast pärast oma iseseisva tegevuse algust 22.augustil 1940.a. isale Pärnu. Sealt loeme:

"...Mina olen jõudnud elukooli ja nüüd alles näen, kui karm see on. Aga ma usun, et ma ei jää selles koolis istuma.

Sattusin kohe, kui Vändrasse tulin, härrade riigipooldajate hulka, kuid nüüd olen suutnud end võimsalt nendest lahti lüüa ja tüürida oma käigud kommunistlike mõtetega meeste poole. Juba oli kuulda, et mind tahetakse panna noorte juhiks. Peisid ise tahavad kõige enam. Iga päev ütlevad, et hakka ja hakka organiseerima. Tahavad mind valida veel spordiorganisaatoriks."³

Neil päevil oli Maks Täets alles 16.aastane. Iühikese ajaga võitis ta Vändra eesrindlike noorte hulgas lugupidamise. Ta oli iga kohaliku spordisündmuse hingeks. Noored usaldasid teda. Et seda usaldust väärida, anda õigeid vastuseid noorte nii paljudele küsimustele seoses uue riikliku korraldusega, tuli väsimatult õppida. Ja Maks kirjutabki koju:

"...Oleks hea, kui sa saaksid muretseda kusagilt Marxi raamatu ja mulle saata. Tahas astuda kommunistliku noorsooühingusse."⁴

Mõni aeg hiljem saigi Maksist kommunistliku noorsooühingu väärikas liige.

¹ "Sotsialismi Võit" nr. 127(1060), 28.oktoober 1958.

² "Pärnu Kommunist" nr. 126(2284), 25.oktoober 1958.

³ Samas.

⁴ "Pärnu Kommunist" nr. 126(2284), 25.oktoober 1958.

Ka Halinga valla Vee komseoli-algorganisatsiooni tookerdne sekretär A. Teppand mäletab toleaegeid konsolitöö raskusi:

"Raske oli töötada, kogemusi oli vähe. Kodanluse propaganda oli jätnud suurde ossa noorsoost omajäljed. Rida kodanliku haritlaskonna tegelasi asus igasuguse rämpse laimuga mustama kommunistlikke noori, ja noori, kes toetasid sotsialistliku ümberkorralduste teostamist vallas." ¹

Kuid vaatamata kõigile raskustele suudeti noortele omase tarmukusega kõigi ülesannetega toime tulla ja leiti pühapäeval veel aega maarahva abistamiseks.

6. oktoobril sõitsid 25 Pärnu ja Sindi kommunistlikku noort Jänesselja mõisa, kus ise ei suudetud töödega toime tulla. Noored töötasid vaatamata sajusele ilmale innukalt hommikust hilisõhtuni, koristades põllult üle hektari kartuleid, olid abiks rehepeksu juures ja mujal. Noorte tubli töö pälvis isegi kohaliku maarahva tähelepanu, kes imestasid, et linnanoored suudavad maatoos nii vapralt kaasa lüüa. ²

Õppetöö algusega koolides algab ka pioneeriorganisatsioonide loomine. Elavnemist pioneeride organiseerimisel võis märgata seoses Pärnu linna pioneerijuhtide tagasijõudmisega Tabasalu õppekonverentsilt 10. septembril. Sama päeva õhtul peeti Pärnu Tööliskodu ruumides koosolek. Koosolekul võeti vastu otsused, kus lubati viivitamatult informeerida koolide administratsioone pioneeride organiseerimistööst ja pidada õpilastele selgituskoosolekuid teemal "Pioneerirühmade moodustamisest koolide juures." ³ Häid näpunäiteid pioneeride tegevusest jagas pioneerijuhtidele ka Sindi komnoorte sekretär Taussen, kes elisellega tutvunud oma Moskva reisil. ⁴

Paralleelselt organiseerimistööga Pärnus ja Sindis käis pioneeride organisatsioonide loomine ka maakonna koolides. Et maal kõikides koolides eraldi pioneerijuhte polnud, siis püüti maakonna kommunistlike noorte algorganisatsioonide sekretäre pioneeritöö küsimustega tutvustada Pärnus. Hiljem andsid nad oma teadmisi edasi kohtadel. Õppetöö algusega algas pioneeride organiseerimine Alustes,

1 "Töösangar" nr. 144 (1060), 5. detsember 1957.

2 "Pärnu rahva Hääl" nr. 81, 7. oktoober 1940.

3 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 59, 12. september 1940.

4 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 74, 28. september 1940.

Vändras, Pärnu-Jaagupis, Iklas, Manija saarel jm. ¹

Rühmakoosolekuil selgitati pioneeriorganisatsiooni struktuuri, sümbolikat ja õpiti ühislaulu. Pioneeridele korraldati ekskursioone, filmide ühiskülastusi, kusjuures lähtuti põhimõttest, et kogu kasvatustöö peab olema rajatud kommunistliku moraali põhimõtetele. ²

Pioneeritöösse lülitusid kohe ka aktiivsemad kommunistlikud noored. Asta Muru meenutab:

"Sügisel, pärast koolitöö algust tehti mulle ettepanek võtta endale pioneeride töö juhtimine Ülejõe algkoolis. Asi meeldis mulle, kuid kartsin, kas saan hakkama nii vastutusriikka tööga. Olin ju tookorrasana vana kui vanemad pioneerid. Otsustasin siiski proovida. Pioneerirühmas oli ligi 20 pissi ja tüdrukut - kõik teredad, teadmishimulised noored.

Igavust ei tundnud me oma koondustel küll kunagi. Eriti huvitasid noori, kelledest enamik oli pärit töölisperekondadest, elusteistes vennasvabariikides ning V.I.Lenini noorpõlv ja tegevus." ³

Suurimaks pioneeriorganisatsiooniks Pärnus oli 8.algkooli pioneeriorganisatsioon. Esimesena Pärnus andsid pioneeritöötuse selle kooli 63 koolinoort - pioneeri. Tervitusi värsketele pioneeridele ütles oma kooli pioneerijuht Sõmeri ja tervitusi 5.algkooli kollektiivilt tõi selle kooli pioneerijuht Kalda. ⁴

8. veebruariks 1941.aastal oli Pärnumaal juba 1700 pioneeri. Maakonna algkoolidest olid pioneerirühmad juba 50 koolis. Arvuliselt kõige rohkem pioneere oli Mõisaküla algkoolis, kus kolmes rühmas kokku oli 110 pioneeri. ⁵

Raskusi pioneeritöös valmistas muidugi see, et puudus vajaliku ettevalmistusega kaader ja nappus oli ka ruumidest. Õpetajad tundsid juba tõsist huvi pioneeritöö vastu. Näiteks Are vallas üks õpetaja loovutas ühe toa oma korterist pioneeridele, kuhu oli võimalik sisse seada punane nurk. ⁶

Mõisaküla pioneeridel oli oma näitering, mandoliiniorkester, kehakultuurikollektiiv, anti välja kahte seinalehte. Pioneerijuhil

1 "Tööraha Hääl" nr. 1, 15.oktoober 1940.

2 Samas.

3 "Pärnu kommunist" nr. 129(2595), 29.oktoober 1960.

4 "Tööraha Hääl" nr. 13, 14.november 1940.

5 "Tööraha Hääl" nr. 19(52), 8.veebruar 1941.

6 Samas.

E.Grünvergil oli tihe koostöö Möisaküla alevi kommunistlike noortega, kes teda tema töös abistasid.¹

Väga tänuväärt oli pioneeride ja kommunistlike noorte töö ajalehtede ja ajakirjade levitamisel. Organisatsioonide vahel käis ajalehtede levitamise võistlus. Korraldati ka ajalehtede levitamise hoogtööpäevakuid. Selline päev oli ka 9.novembril 1940.aastal. Valdade kommunistlike noorte algorganisatsioonid olid omavahel sotsialistlikus võistluses. Nii olid võistluses Halinga ja Soontaga kommunistlikud noores, Tori valla kommunistlikud noored oli võistluses Lelle valla kommunistlike noortega. Iga noore kohuseks olisel päeval levitada 5.eksemplari "Noorte Häält", 3 eksemplari "Kommunisti" ja 3 eksemplari "Tööraha Häält".²

Maakondadest oli Pärnumaa kommunistlikud noored võistluses Viljandimaal noortega. Võistlus kestis 15.oktoobrist 1940.a. kuni 1.jaanuarini 1941.a. Võistlus maakonaa noorte vahel oli heogne.³

Paremateks ajakirjanduse levitajateks olid Elmar Leinjärv Vändrast, kes sai 103 tellimust, August Nurmik Torist 96 tellimusega, Ervin Riimand Tootsist ja Herbert Rogu Pärnust 83 tellimusega jt.

Kommunistlikud noored löid aktiivselt laasa kõigis ühiskondlikes üritustes, tõmmates endaga ka pioneere, noori ja õpilasi. Metatööde edukaks läbiviimiseks kohustuti moodustama komsomoli brigaadid ja külvikampanias aitama organiseerida põllutööriistade remonti, seemnevilja puhtimist, serteerimist, kehvikute seemneviljaga varustamist.⁴

Pidulikult tähistati kogu elanikkonna hulgas Suue Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 23.aastapäeva. Püüti muuta nägusanaks ja pidulikumaks Pärnu linna ja kõigi asulate ilmet. Pärnu linnapea R.Teras avaldas ajalehes üleskutse, kus ta pöördus kõigi majaanike poole palvega majade ja nende ümbruse korrastamise kohta novembrikuu esimesteks päevadeks, et väarikalt vastu võtta Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva.⁵

6.novembril teimusi kõigis linna ja maakonna keelides ja asulates pidulikud aktused. 7.novembril algusega kell 10.00 toimus Pärnus Võiduväljakul Punaarmee väeosade paraad, millele järgnes või-

1 "Tööraha Hääl" nr. 25(58), 22.veebruar 1941.

2 "Tööraha Hääl" nr. 11, 7.november 1940.

3 "Tööraha Hääl" nr. 13, 14.november 1940.

4 "Tööraha Hääl" nr. 29(62), 4.märts 1941.

5 "Tööraha Hääl" nr.5, 24.oktoober 1940.

nas rongkäik - demonstratsioon Punaarmee väeesade, käitiste, asutuste ja organisatsioonide esavõtul.

"Sarnast võimsat paraadi ja rongkäiku polnud Pärnu varem kunagi näinud,"¹ kirjutab ajaleht.

Oktoobrirevolutsiooni aastapäevale pühendatud miitingul esinesid Punaarmee esindaja polkovnik Bogdanov, EK(b)P Pärnumaa komitee sekretär V.Rea. Tervitusi Punaarmeele ja töötajaille ütles linnapea R.Teras.

Õhtul toimus teatris "Endla" Punaarmee korraldusel pidulik koosviibimine päevakohaste ettekannete ja kontserõddaga.

Pärnu-Jaagupis avati oktoobripühade ajal valge terrori ohvrite mälestusmärk. Mälestusmärgi avamisel võttis sõna rahvakomissar L.Lüüs.

Väga pidulikud olid aktused ka väiksemates keskustes, nagu Häädemeestel, Laiksaares, Pustuskis, Tihemetsas jm.²

1.detsembril 1940.aastal teimusi Pärnus valge terrori ohvrite ühismatused, mis kujunesid Pärnumaa töölistele ja talupoegadele suureks leinademonstratsiooniks. Tahkuranna metsaalustest kraavidest, jäljetuist haudadest, soonülgastest ja rabadest välja kaevatud töörahva paremate poegade põrnuud teodi Pärnu Vanapargi põliste puude vaikusesse. Leinarongkäik oli mitme kilomeetri pikkune, kusjuures rahvast palistatud tänavaid läbides ikks uusi ja uusi inimesi rongkäigu lõppu liitus. Rongkäigu ees kanti 83 pärga organisatsioonidelt, asutustelt ja eraisikuilt. Järgnesid töölistkonna ajaleolised lipud ja nende järel ksksteist punast puusärki, kantuna langenud seltsimeeste võitluskaaslaste õlgadel.³

Põllutöö rahvakomissar G.Abels oma sõnavõtus haul ütles:

"Täna Pärnu töötav rahvas asetab oma paremaid poegi auga viimsele puhkepaigale. Võit on käes! Meie eesrindlikud seltsimehed võivad rahus puhata ja meil on võimalus vabalt arendada nende poolt algatatud tööd."⁴

Kõnelesid ka EKP Pärnumaa Komitee sekretär Voldemar Rea, Pärnu tööliste, talurahva ja intelligentsi esindajad. Järelhüüdeid lahkunuile ütlesid ka Johanna Andreesen, seistes oma kahe poja kirstu kõrval, Liisa Rausk, kes veelkordselt jättis hüvasti oma mehega ja teised kodanluse poolt tapetute lähemad omaksed. Leinahelide ja au-

1 "Tööraha Hääl" nr. 12, 12.november 1940.

2 Samas.

3 "Tööraha Hääl" nr. 22, 3.detsember 1940.

4 Samas.

paukude saatel lasti puusärgid hauda. Varsti lüppus kangelaste ühis-
haud pargadesse ja lilledesse. ¹

Ühishauale püstitati ajutine mälestusmärk, kaheksa meetri
kõrgune sammas, mille tipus oli viisnurk sirbi ja vasaraga ning
kaheteistkümne töörahva parema poja nimega. Need olid: Jüri Soosaar,
Jaan Rausk, Avksendi Kirikal, Voldemar ja Arkaadi Andreesenid, Alek-
sander Ening, Jakob Peelmann, Jaan Anson, Arkaade Enson, Vladimir
Vestman, Jaan Jaagor ja Martin Tanvelt. ²

Leinaaktus lõppes lauluga "Julgesti vennad nüüd tööle", ³
12. jaanuaril 1941.a. teinud ühisel otsusega Ülemnõukogu

Presiidiumi ja Rahvaste Nõukogu valimised. Pärnu maakonnas seati
üles üks Ülemnõukogu ja kaks Rahvaste Nõukogu saadikukandidaati.

NSV Liidu Ülemnõukokku esitati saadikukandidaadiks Mõisa-
küla raudtee tehaste üldkoosoleku poolt, millest võttis osa 217 ini-
mest, ENSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi esimees Johannes Vares-
Barbarus. ⁴

Ajalates 1920.aastast oli Johannes Vares- Barbarus elanud
Pärnus, kus ta töötas arstina. Oma 20.aastase arstipraktiks joooksul
Pärnus omandas ta teenitult suure poolehoidu ja austuse töölisklassi
seas. Pealegi tundis teda kui üht armastatumat kirjanikku. Siis on
selge, mis just tema kandidatuur üles seati Pärnumaa tööliste poolt.

Rohkem kui viiesajaliikmeline Pärnu Linatööstuse pere es-
tas 11.detsembril Raide, heidesaali silmapaistvama töölise ettepane-
kul, NSV Liidu Ülemnõukogu Rahvaste Nõukogu saadikukandidaadiks sise-
asjade rahvakomissari Boris Kummi.

Lööktööline Raide jutustas B. Kummi eluloo. Ta rääkis, et
B.Kumm on töötava rahva huvide eest võidelnud juba paarkümmend aastat
ja tal on tulnud selles eest viibida üle 14.aasta kodanliku
vangla müüride vahel. Kuid vangla ei murdnud tublit seltsimeest, vaid
ainult karastas. Kohe pärast vanglast vabanemist 1938.a. asus Boris
Kumm kogu oskuse ja energiaga Pärnu töölisklassi segipaisatud ridu
korraldama, olles pörandaaluse EK(b)P Pärnumaa komitee sekretäriks.
21.juunil oli ta üks revolutsiooni juhte Pärnus. ⁵

1 "Saabus päev" 1940.a. rev.sündmustest esavõtjad jutustavad.
Tallinn 1960, lk. 204.
2 "Töörahva Hääl" nr. 21, 30.november 1940.
3 "Töörahva Hääl" nr. 22, 3.detsember 1940.
4 "Töörahva Hääl" nr. 26, 12.detsember 1940.
5 Samas.

Teine saadikukandidaat NSV Liidu Ülemnõukogu Rahvuste Nõukokku seati üles Sindi tekstiilkäitise töötajate poolt. Selleks oli Sindi tekstiilvabriku lööktöölise Johannes Seesaare poolt esitatud kangur Johannes Somson.¹

Johannes Somsoni elulugu oli kõige tavalisem töölispoisi elulugu. Ta sündis ja kasvas Sindis töölis perekonnas. 1919.aastal astus ta Sindi algkooli, kuid õppida ta ei saanud kuigi kaua. Perekond oli vaene, kannatades alatist puudust, seepärast ~~pidi~~ pidi J.Somson mine pärast algkooli 4.klassi lõpetamist tööle. 13 aastase poisina astus ta tööle Sindi vabrikusse. Algul töötas ta vabrikus õpilasena, hiljem kangruna. Et Somson oli üles kasvanud töölis perekonnas, siis tundis ta hästi tööliste elu ja vajadusi. Oma kogemuste põhjal tundis ta kapitalistlikku eksploateerimist. Kodanliku valitsuse ajal võitles J.Somson aktiivselt tööliste huvide eest, esitades vabriku administratsioonile õigustatud nõudmisi tööliste raskete elutingimuste parandamiseks.

Pärast Nõukogude võimu kehtestamist valis vabriku kollektiiv J.Somsoni kui aktiivse ja eesrõndliku tööliste vabrikukomitee esimeheks.

Tema juhtimisel arendas vabrikukomitee poliitilist kasvatustööd tööliste hulgas. Märkimisväärset edu saavutati sotsialistliku võistluse arendamisel ja tootmisplaanide täitmisel. J.Somsonil oli tööliste seas suur autoriteet ja populaarsus.² Kui nimetati J.Somsoni kandidatuur, siis ligi 300 töölist, kes olid kogunenud klubi ruumidesse, võtsid tema esitamise vastu müriseva aplausiga.³

Kõikjal Pärnu käitistes toimus usalduse avaldamine ülesseatud kandidaatidele.

Nii toimus 11.detsembril 1940.a. Pärnu õlle- ja Limonaaditehases välkmiiting, kus kõneles EKP Pärnumaa Komitee agitatsioonipropagandaosakonna juhataja Goldschmidt. Ta ütles:

"Eesti töötav rahvas on juba üles seadnud oma kandidaadid - ausad võitlejad töötava rahva õiguste eest. Pärnus on Liidunõukogu saadikukandidaadiks J.Vares ja Rahvuste Nõukogu saadikukan-

1 "Tööraha Hääl" nr. 26, 12.detsembrist 1940.

2 "Tööraha Hääl" nr. 4(37), 9.jaanuar 1940.

3 "Tööraha Hääl" nr. 26, 12.detsember 1940.

didaadiks B.Kumm. Oleme lehest lugenud, kuidas nad on võidelnud kodanliku valitsuse ajal tööliste õiguste eest. Nende seltsimeeste poolt peame hääletama, sest, kes veel paremini neist suudaksid kaitsta meie huve ja aidata kaasa selleks, et meie maa majanduslik ja kultuuriline elu paraneks.¹

12.detsembril toimus usalduskoosolek mootoritehas "Proletaar"², Eesti Metsatööstuse Pärnu Ekspordkeskuses³ jm. Kõik asutused suhtusid suure poolehoiduga ülesseatud saadikukandidaatidesse.

Valimispäev, 12.jaanuar möödus kommunistide ja parteitute bloki hiilgava võidu tähe all. See näitas, et ülesseatud kandidaadid ja uus valimissüsteem võitsid kõigi töötajate poolehoidu.

Juba kella 5.00 paiku tekkisid kõikjal valimisjaoskondades, nii Pärnus kui ka maakonnas valijate järjekorrad, sest suur hulk kodanikke olid tulnud oma kodaniku aukohust täitma eesrindlikult - varahonnikul.⁴

Sindi valimisjaoskonnas oli kell 5.30 juba üle saja valija. Esimesena valis 58.a. lõõktöoline Juhan Soovik. Laiksaare valla Masjaru valimisjaoskonnas valis esimesena väikemaapidaja Juhan Vallats abikaasaga.⁵

Pärnu 2.valimisjaoskonnas, tütarlastekeskkooli ruumes käis esimese poole tunni jooksul üle 100 valija, samuti ka 3.valimisjaoskonnas, mis asus poeglase keskkooli ruumes.

Abjas Halliste jaoskonnas oli kella 17.00 valinud juba 80 % valijate üldarvust, Rajangu vallas oli samaks ajaks valinud juba 82 %.⁶

Esialgsete andmete järgi 699.valimisringkonnas, kus kandideeris J.Sonson, oli valimistest osavõtjaid 98,2%. Valdades ja väike-linnades võeti valimistest osa järgmiselt: Kihnu 100%, Abja 98,2%, Häädemeeste 97,8%, Laiksaare 98,3%, Tali 77,8%, Rajangu 98,1%, Tori 99,6%, Vändra 83,3%, Saarde 90,2%, Tihemetsa 97,6%,⁷ Sindi 100%, Kilngi-Nõmme 95,7%, Mõisaküla 98,2 %.⁸

- 1 "Tööraha Hääli" nr. 26, 12.detsember 1940.
2 "Tööraha Hääli" nr. 27, 14.detsember 1940.
3 "Tööraha Hääli" nr. 26, 12.detsember 1940.
4 "Tööraha Hääli" nr. 6(39), 13.jaanuar 1941.

- 5 Samas
6 Samas
7 Samas
8 Samas

Tähtsaks sündmuseks jaanuaris oli ka Pärnumaa partei algorganisatsiooni esimene legaalne konverents, mille täpselt kell 12.00 avas EKP Pärnumaa Komitee sekretär V.Rea pühapäeval, 26.jaanuaril "Endla" avaras saalis.¹

Konverentsi saadikute aplausi saatel valiti presiidiumi Männikson, Stepanov, Tamm, Zarkov, Kuusik, Sklonin, Soosaar, Rea, Poljakov, Nessler, Lind.

Sekretariaati valiti Panov, Eramaa, Earm, Denissova ja Paltser.

Mandatkomisjoni koosseisu kuulusid Juhkun, Zaostrovstsev ja Gilman.

Konverentsi päevakord oli järgmine:

1. EKP Pärnumaa Komitee aruanne
2. EKP Pärnumaa Komitee valimine
3. Revisjoni komisjoni valimine
4. EKP IV kongressi saadikute valimine.

Pärast Voldemar Rea aruandekõnet järgnes tervitus kommunistlikelt noortelt ja pioneeridelt.

Pärnumaa kommunistlikud noored olid konverentsile saatnud 8-liikmelise delegatsiooni. Tervituseks sai nende hulgast sõna Artur Kadarik. Ta ütles:

"Tervitan Pärnumaa bolševike esimest avalikku kongressi Pärnumaa komsonoli nimel. Komsonolid ja bolševikud on oma töös ja võitluses ühendatud veresidemetega, mis loodi heitluses pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni, mil Nõukogude Liidu vaenlased tahtsid noort riiki juba sündides maha tallata, kuid bolševike visadus ja eneseohverdus juhivad Nõukogude rahvad kommunismi poole. Ei ole midagi õilsamat, kui kuuluda bolševike ridadesse, ei ole midagi suuremat, kui anda oma jõud kogu maailma töötava rahva tõelise vabastamise eest."²

Pioneerid olid saatnud konverentsi tervitama 6-liikmelise delegatsiooni eesotsas pioneerijuhi Asta Pärdisiga, kes ütles:

"Kallid seltsimehed! Tervitan Teid Pärnumaa pioneeride nimel, soovides teile raugematut jõudu ja indu nende sihtide taotlemisel, mida on õpetanud Marx-Engels ja Lenin. Meie, Pärnumaa pioneerid, töötame täna, kallid seltsimehed, kasvatada teile väärkaiks järglasiks."³

¹ "Tööraha HÄäl" nr.14 (47), 28.jaanuar 1941.

² Samas.

³ Samas.

Pealelõunase istungi lõppedes tuli, partei konverentsi tervitama 30-liikmeline sindilaste delegatsioon eesotsas tööveterani Jürissoniga, kes 65 aastat oli Sindi vabrikus kapitalistide orjanud. Sindi delegatsioon sai konverentsil suure tähelepanu osaliseks. Teda paluti jääda õhtusöögile ning sellele järgnevale punaarmeelaste poolt antavale kontserdile.¹

Konverentsi käis tervitamas ka Punarmee ja Punalaevastiku delegatsioon, tervitustelegrammid saatsid Balti Nahavabriku ja Nationaliseeritud Pärnu Linatööstuse töölised.²

Oma esimesel konverentsil võtsid Pärnumaa bolševikud vastu rea tähtsaid majanduslikke ja poliitilisi resolutsioone. Partei-konverents märkis, et Pärnumaa parteiorganisatsioon, eriti Maakonna-komitee, pole veel muutunud kogu parteilis poliitilise- ja majandus-lik kultuurilise elu tõeliseks keskuses maal ja linnas. Sellest rääkisid kasvõi sellised faktid, nagu:

- a) parteiorganisatsiooni parteilise töö liiga aeglane ümberkorraldamine vastavalt uuele olukorrale ja omas praktilises töös ikka veel põrandaaluse ajajärgu meetoditest kinnipidamine.
- b) lubamatult aeglane riikliku ja kooliaparaadi puhastamine anti-nõukogulikest elementidest.
- c) pole veel küllaldast pealetungi igasugustele nõukogude vaenulikele kallaletungidele, ei viida veel küllaldast võitlust rahvuslike tendentsidega.
- d) Puudub küllaldane ja kindel joon riigiaparaadi tervendamise alal, ei viida juhtivale tööle uusi kaadreid tööliste hulgast.
- e) Puudulik töö kommunistliku kasvatusel noorte parteilaste ja kandidaatide hulgast.
- g) Ei teostata küllaldaste sidemete jaluleseadmist parteiaparaadi ja kohalike sõjaväelaste parteiorganisatsioonide vahel.³

Kõiki neid fakte välja tuues näeme, et parteikonverents osaks õigesti hinnata klassivaenlase jõudu ja võtteid nõukoguliku elu õnnestamisel. Mitte asjata ei võetud vastu sellised rangeid et-seid, nagu:

1 "Tööraha Hääli" nr. 14 (47), 28. jaanuar 1941.

2 Samas.

3 "Tööraha Hääli" nr. 15(48), 30. jaanuar 1941.

"Pooldada otsustavat võitlust parteiridade puhastamise eest, eemaldades sealt juhuslikke elemente.

Tugevdada sidemeid töötava rahva massidega, täiendades partei ridu paremate seltsimeestega tööliste ja talupoegade hulgast, pöörates erilist tähelepanu allorganisatsioonide loomisele tehaseid ja põllumajanduses ja nende töö tugevdamisele.

Teha pidevalt kasvatustööd laiades töölishulkades internatsionalismi arendamiseks. Korraldada ettekannete ja loengute läbiviimist NSV Liidu saavutustest ja vennalikast majanduslikust abist noortele rahvavabariikidele.

Eriti suurt tähelepanu osutada kommunistlikule kasvatusle koolides - viies seal läbi kommunistliku kasvatusle tugevdamist.

Läbi viia otsustavalt võitlus töödistsipliini tõstmiseks tööstuses ja võitlus kõrge tööproduktiooni eest, nõudes kommunistidelt nende juhtiva osa läbiviimist võitluses kõrge toodangu ja kvaliteedi eest." ¹

"Erilist rõhku tuleb panna tööle maal, maa komsoheli abistamisele, sest külas on klassivaenlane eriti aktiivne. Ta püüab tekitada paanikat, segadust ja levitab selle eesmärgiga igasuguseid kuulujutte. Kuulujutud senini pole aga tõsist vastulööki saanud, mis on aga tingimata vajalik," ütles oma sõnavõtus delegaat Skolkin.

Pärnumaa Komitees uus koosseis valiti järgmine: K.Männikson, Voldemar Rea, Antsoke, Stepanov, Žarkov, V.Kuusik, Jaak Nessler, Johan Soosaar, Järvesalu, M.Jõekallas.

Esimeseks sekretäriks valitis Männikson, teiseks sekretäriks Kuusik, olles ka agitpropaganda osakonna sekretär. ²

Valitud uue Pärnumaa Parteikomitee õlgadele langeski suur ja vastutusrikas ülesanne, likvideerida senini parteitöös ilmnenu puudused ja asuda uute vastuvõetud otsuste täitmisele.

Parteikonverentsil vastuvõetud otsuste täitmisele püütakse kaasa tõmmata ka kõiki töölisi, seda just ametiühingu organisatsioonide kaudu.

2.märtsil 1941.a. toimus Sindi Tekstiilvabriku "L.Detsember" esimene ametiühingu konverents. Seal vastuvõetud otsused rõhutasid

1 "Tööraha Hääl" nr. 15(48) 30.jaanuar 1941.

2 "Tööraha Hääl" nr. 14(47) 28.jaanuar 1941.

Samuti, et senisele organiseerimistööle vaatamata on jäänud töö-
likonnas osa ametiühingu liikmeid passiivseiks pealtvaatajaiks,
kes on arvanisel, et ametiühingu liikmemaksu tasumisega on täide-
tud kõik liikmekohustused. Kõik ametiühingu liikmed ei suutu veel
täie hoole ja püüdlikkusega sotsialistlikku mõtlemisviisi arenda-
misele, nagu poliitharidustöö jne. Samuti on esinenud väärnähteid
tööpretsessis, nagu ebaõige suhtumine sotsialistlikku emandusse,
töödistsipliini rikkumised ja muud. On vajalik, et kõik ametiühin-
gu liikmed karmilt võitleksid töödistsipliini rikkujate vastu, kes
oma korratu tööga, hilinemistega, sihitu ümberhulkumisega desorga-
niseerivad tööstust ja teevad kahju kogu rahvamajandusele.¹

Ülesannete täitmiseks, mis Eesti NSV konstitutsiooniga
ohjandud töötava rahva saadikute nõukogude ja täitevkomiteede
peale kultuurpoliitiliste ja majandusliku ülesehitustöö juhtimisel
Eesti NSV territooriumil, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium andis
välja seadluse linna- ja maakonna täitevkomiteede moodustamise koh-
ta. Selle seadluse alusel moodustatud uued Pärnu linna- ja maa-
konna täitevkomiteed koosseisud kujundati järgmiselt:

Pärnu linnas

1. Esimees - Saar, Vladimir Leena p.
2. Esimehe asetäitja - Elend, Arnold Mihkli p.
3. Sekretär - Jõgi, Paula Mihkli t.
4. Sotsiaalkindlustuse osakonna juhataja - Kallaspoolik, Ernst
Kristjani p.
5. Tööstusosakonna juhataja - Erkmann, Aleksander
6. Kaubandusosakonna juhataja - Munak, Arnold Adolphi p.
7. Liige - Tamm Juhan Hendriku p.

Pärnu maakonnas

1. Esimees- Rea, Voldemar
2. Esimehe asetäitja - Tähiste, Robert Jaani p.
3. Sekretär - Jürisson, Ilmar Jüri p.
4. Maaosakonna juhataja - Tõrva, Vladimir Juhani p.
5. Haridusosakonna juhataja - Denisseva, Hilde Andrese t.
6. Sotsiaalosakonna juhataja - Raadik, Jaan Jaani p.
7. Tervishoiuosakonna juhataja - Vuks, Valentin Juhani p. ²

1 "Tööraha Hääl" nr. 30(63), 6.märts 1941.

2 "Tööraha Hääl" nr. 10(43), 21.jaanuar 1941.

Et parandada ideoloogilist tööd maal kinnitati Pärnumaa Täitevkomitee poolt valdade juurde poliitharidusalal töötajad. Nendeks olid Abja vallas-Aleksander Rull, Audrus-Eduard Roovet, Kaismal-Anton Tönsing, Kihnus-Mihkel Leas, Laiksaares-Linda Toonemaa, Lelles-Julius Rajaste, Paikusel-Ludvig Pusse, Rajangul-Elmat Laos, Selites-Ellu Lindmäe, Tahkurannas-Mihkel Aaslaid, Talis-Julius Ungru, Toris-Eduard Rüga, Vändras-Aleksander Kõvamees, Kilingi-Nõmme-Enn Raudam, Mõisakülas - Ilmar Paltser. ¹

Pidulikult tähistati ka rahvusvahelist naistepäeva. 8. ja 9.märtsil toimusid kõikides rahvamajas, agitpunktides ja koolides koosviibimised, kus naised esinesid päevakohaste kõnedega, deklamatsioonidega, tantsudega. ²

Pärnus ja Pärnumaal peeti kaugelt üle saja aktuse ja neist võttis osa tuhandeid inimesi. ³ Naistepäeval tõsteti esile paljusid tublisid naisi ja premeeriti neid rahaliste preemiatega. Pärnu Haridusosakond otsustas preemiad 4 100 rubla anda Elve Soontalule "Liivia" Lastekodust, Marie Krannile Jõõpre algkoolist, Marie Toomele Kilingi-Nõmme algkoolist ja Minna Vainule Pärnsjõe algkoolist. ⁴ Pärnu käitiste tublimateks naisteks olid tekstiiltööstuse "Ühistöö" kangrud Minna Rein, Magdaleena Allik, Ella KÄsper, Elvi Luukas ja Lydia Lelov, kes on kaugelt ületanud töönormid. Samuti oli väga tubli korgivabriku "Isokerk" korgisorteerija Juuli Saart, kes oli selles ettevõttes töötanud juba 35 aastat. Pärnu linatööstuses parimateks kudujateks olid Aime Nugis, Olga Mitt ja Ida Orb, kes töönorme ületasid ligi 100%.

Pidulikult tähistati ka 1.maid ja võeti vastu 21.juunit - Nõukogude Eesti esimest aastapäeva. Õnnelikud olid kõik töölisperekonnad, uusmaasaajad, pioneerid, kommunistlikud noored. Elu käis täie hooga. Töölistel polnud enam vaja karta tööpuudust ega oma "ülemate" upsakat käitumist nende suhtes. Igavate usuõpetuse tundide asemel toimusid õpilastele huvitavad koondused, lõkkeõhtud, luuremängud jne.

Kasvas tööliste teadlik suhtumine oma tööülesannete täitmisse. Aktiivselt võtsid töölised osa ühiskondlikest ja kultuurilistest üritustest. Arvukamaks muutusid pioneeri-, komsonoli- ja parteiorganisatsioonide Nõukogude Eesti töötajad tegid kõik selleks, et

järele jõuda vennasvabariikidele.

1 "Tööraha Hääli" nr. 35(68), 18.märts, 1941.

2 "Tööraha Hääli" nr. 30(63), 6.märts, 1941.

3 "Tööraha Hääli" nr. 32(65), 11.märts 1941.

4 "Tööraha Hääli" nr. 31(64), 8.märts 1941.

KOLMAS PEATÜKK.

Sotsialistlikud ümberkorraldused tööstuses,
kaubanduses ja põllumajanduses.

1. Sotsialistlikud ümberkorraldused Pärnumaa
tööstuses ja ~~põllumajanduses~~ kaubanduses.

Sotsialismi majandusliku baasi ülesehitamist Eesti NSV-s alustati sellest, et vastavalt selle majandusseaduse nõuetele, mille järgi tootmissuhted peavad tingimata vastama teotlike jõudude iseloemule, likvideeris nõukogude võim NSV Liidu kogemustele tuginedes põhiliste tootmisvahendite - maa, vabrikute, tehaste, kaevanduste, pankade, raudteede - kodanliku omanduse, hävitas eksploateerimissüsteemi ning lõi Eesti majanduses uue, sotsialistliku sektori.¹

Eestis teostati nõukogude võimu esimese aasta jooksul riiklikult olulisi sotsialistlikke ümberkujundusi majanduse alal.

Vastavalt Riigivolikogu 1940. aasta 23. juuli deklaratsioonile viidi kõigepealt läbi maa, suurtööstuse ja pankade natsionaliseerimine. Riigivolikogu poolt vastu võetud deklaratsioonis öeldi:

"... vastu tulles neile rahva õiglastele nõudmistele ning selleks, et kaotada ühe inimese kurnamine teise poolt ja võtta igavesseks söödikute, vabrikantide, tehaste omanike ja pangahärrade võim töötava rahva üle, kuulutab Riigivolikogu välja kogu Eestimaa territooriumil pankade ja suurtööstuse natsionaliseerimise."²

Natsionaliseerimise läbiviimiseks leedi valitsuse otsuse põhjal eriorganisatsioon - Natsionaliseerimise Peakomitee. Kohtadel aga vastavad maakonna natsionaliseerimise komiteed.

Esimeseks sammuks Pärnu maakonnas sotsialismi suunas oli suurtööstuse natsionaliseerimine. Selleks leedi vastavad natsionaliseerimise Pärnumaa komitee, esotsas esimehe Georg Abelsiga. Aktiivseiks liikmeid komitees olid sn-d: J. Lage, H. Dennisova, R. Teras ja J. Soontak, kes vajaduse korral ka instrueerisid natsionaliseerimise läbiviijaid.³ Varsti aga määrati esimehe kohale Werner Tarand, kuna G. Abels lahkus, asudes tööle Tallinna.⁴

¹ E. Branät, Sotsialismi ülesehitamise mõningaid iseärasusi Eestis, Tallinn 1955.

² A. Veimer, Eesti NSV Sotsialistlik industrialiseerimine, Tallinn 1958, lk. 79.

³ "Pärnu Rahva Hääl" nr. 23, 1. august 1940.

⁴ "Pärnu Rahva Hääl" nr. 24, 2. august 1940.

Juba nädal pärast deklaratsiooni väljaandmist oli kohapeal olemas vabariigi valitsuse poolt kinnitatud natsionaliseerimisele tulevate laevandusettevõtete nimekiri. Sellekohase nimekirja järgi natsionaliseeriti Pärnus 13 laevandusettevõtet: Pärnu Laeva A-S., O-ü- Jakobson ja Ko, Johan Adamsoni laevaühing jt.¹

13.augustiks, 1940.a. kinnitati vabariigi valitsuse poolt natsionaliseerimisele kuuluvate väikepankade nimekiri. Kuna suuremad pangad riigistati nõukogude võimu esimestel päevadel. Väikepankadest kuulusid natsionaliseerimisele Lelle, Tõstamaa, Kergu, Pärnu, Sindi ja Tali Ühispank ja Pärnu Ametnikkude Ühispank.²

Käitiste ülevõtmine kulges üldjoontes rahulikult. Natsionaliseerimise Pärnu rajoonikomitee esimees Werner Tarand iseloomustas töö käiku järgniselt:

"... seni on kõik arenenud rahuldavalt. Komissaride ilmudes käitistesse, on neid kõikjal võetud vastu korrektselt. On antud tõrkumatult üle kõik varad, raamatud ja rahasummad. Töölistele suhtub komissaridesse heatahtlikult. Praegu areneb natsionaliseeritud käitistes töö normaalselt. Komissarid on juba täiesti sisse elanud oma töösse. Mõnel pool on märgata tunduvalt tööolude paranemist."³

Küllaltki rasketes oludes töötas natsionaliseerimiskomitee. Tööpäev on väga pikk varahommikust hilisõhtuni. Kuigi komitee tööaega katsuti normeerida ajaga kell 8.00-st kuni kella 19.00-ni, tuli ette juhtumeid, kus ka sellest ajast ei jätkunud. Tuli abistada käitise komissare, kellele oli töö veel võõras, käis inimesi, kes soovisid asuda tööle raamatupidamisse või mujale ametkohale. Sageli aga käis komitee jutul käitiseomanikke, kes olid mures oma palkade pärast.⁴ Arusaadavalt polnud veel need küsimused nii lühikese aja jooksul selged ka komitee liikmeil endil. Oma tähtsamsk ülesandeks lugesid komitee liikmed instruksioonide andmist natsionaliseerimise peakomitee ettekirjutuste kohaselt ning kohapealsete tööstusettevõtete juhtimist.⁵

1 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 21, 30. juuli 1940.

2 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 33, 13. august 1940.

3 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 30, 9. august 1940.

4 Samas.

5 Samas.

Vaatamata kõigile raskustele toimus natsionaliseerimine väga kiiresti. Valdav osa tööstuskäitistest, mis kuulusid natsionaliseerimisele, riigistati ajavahemikul 23.VII - I.X 1940.a. s.o. kahe kuuga.¹

Pärnu maakonnas ja linnas viidi natsionaliseerimine samuti läbi kahe kuuga, s.o. juuli ja augustikuu jooksul. Augusti keskpaigas võttis natsionaliseerimise komitee riikliku kontrolli alla ka 21 Pärnumaa suuremat ärilist ettevõtet, määrates neisse oma usaldusmehed. Nii määrati Puhk ja pojad Pärnu osakonna usaldusmeheks Mart Ojakäär, sama äri Abja osakonnas aga August Murro. Singer ja Ko Pärnu osakonna usaldusmeheks sai Johannes Jänes, A-S. "Tekla" Pärnu osakonnas Valter jne.² Usaldusmeeste ülesandeks oli valvata selle järele, et kaubanduslikustegevuses ei tekiks takistusi ja elanike teiduvainetega varustamine toimuks kõigiti normaalselt.³

Väga paljudes küsimustes tulid käitistes komisaridele ja ärides usaldusmeestele appi tööliselised ise. Innukalt võeti osa tööliste organiseerimisest ametiühingusse, arutati tööviljakuse tõstmise ja loodrite vastu võitlemise küsimust. 29.juulil 1940.a. toimus Pärnus ja maakonna linnades tegutsevate ametiühingu juhatuste ühine koosolek, millest võttis osa 34 kutseühingut 150 esindajaga. Oma sõnavõttus tõi Keskkliidu sekretär A.Juhkam esile just need ülesanded, mis seisid ametiühingu ja ta liikmete ees. Ta mainis, et "meie poliitilises elus põhjalikult muutunud olukord seab ametiühingutele rea uusi ülesandeid. Kui meie seni nägime oma suuremat ülesannet palkade nõudmises, sest polnud mõtet erjata jumalanuudu isandat, kes pani suuri rahasi oma taskusse. Nüüd aga, kus natsionaliseerimisega tootmisvahendid on saanud rahva omanduseks, peame peamiseks ülesandeks seadma küsimuse, kuidas tõsta tööviljakust ja töödistsipliini. Tulevase korra juures on tööliste majandusliku olukorra parandamise eelduseks tööproduktiivsuse tõus, mille saavutamiseks oleneb töölistest enestest."⁴

Samasuguseid rahvast innustavaid sõnu võis kuulda miitingul, mis oli korraldatud Eesti Sotsialistliku riigi Nõukogude Liidu koosseisu astumise puhul Pärnus, kus Eestimaa Kommunistliku Partei Pärnumaa Komitee liige sm. V.Rea mainis, "et rahvas ise on

1 A.Veimer, Eesti NSV sotsialistlikult industrialiseerimine, Tallinn 1958, lk. 80.

2 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 35, 15.august 1940.

3 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 38, 18.august 1940.

4 "Pärnu Rahva Hääl" nr.22, 31.juuli 1940.

saanud ettevõtete peremeesteks. See ei tähenda aga seda, et meie vaatame, kuidas päev lõpule jõuab, vaid me peame kõikjal toodangut tõstma, sest tulu, mis enne sellest peremehe, kui üksikisiku tasku veeres, läheb nüüd rahvale enesele tagasi. Meil enestel tuleb luua vabrikutes ja asutustes vastavaid olukordi, mis võimaldavad tööproduktiivsust tõsta. Selleks tuleb nii mõnigi seni esinevad puude kõrvaldada ja saamatused asendada vilumusega,"¹

Kõikjal Pärnumaa käitistes toimusid tööliste koosolekud, kus arutati tööliste olukorda, nende palgatõstmise küsimust ja eriti just tööviljakuse suurendamist. Sellised koosolekud toimusid Tootsi Briketitööstuses,² Sindi-Ledja telliskivi tehases,³ Lavassaare turbatööstuses⁴ ja mujal.

Eriti huvitatud olid töölised tööviljakuse tõstmisest, kuna sellega tõusid ka nende palgad. Kõikides käitistes rakendasid töölised ratsionaalsemaid töömeetodeid, tõstes sellega tööviljakust. Nii näiteks 23.augustiks natsionaliseeritud Pärnu Fröhlingsi saeveskis töötas umbes 100 töolist. Kõik nad olid asunud stahhaanovlikule töövalvele ja juba kuu aja jooksul oli käitise tööproduktiivsus tõusnud 25-30%.⁵ Stahhaanovlikule töövalvele asusid ka R.Striki natsionaliseeritud mootritehas, Pärnu Linatööstus, tekstiiltööstus "Kodumaa", Pärnu Korgivabrik jt. käitised.

Tööliste palgaolud paranesid tunduvalt. Sellele aitas muudugi kaasa tööliste tööviljakuse kasv.

Vastavalt ENSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EKP KK otsusele 25.septembrist oli kergetööstuse rahvakomissari käskkirjaga kõrgeandatud tükitööhinda ja ajatöö tassis Pärnu ja maakonna käitistes alljärgnevalt:

Metallitöö alal:

Seileri metallitööstus	52%
Mootritehas "Proletaar" (end.Strick)	60%

Puidutööstus:

Fröhlingsi saeveskis	40%
H.D.Schmidt'i saeveskis	38%
Wilhuizeni ja Ko saeveskis	40%
Wd.Austeri korgivabrikus	40%

1 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 30, 9.august 1940.

2 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 32, 11.august 1940.

3 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 34, 14.august 1940.

4 "Pärnu Rahva Hääl" nr.39, 19.august 1940.

5 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 42, 23.august 1940.

Tekstiilitööstuses²

Sindi Tekstiilvabrikus Ühisuses	46%
Mõisaküla linavabrikus "Linaprodukt"	50%
Pärnu Linavabrikus	100%
Vihtra Linavabrikus	50%
Abja Linavabrikus	43%

Ehitusmaterjalide tööstuses:

Sindi-Lodja tellistetehases	55%
Pärnu tellistetehases	45%

Turbatööstuses:

Teeksi Brikakitööstuses	45%
Sindi tekstiilvabriku Turbatööstuses (Lavassaare)	40%
	jne.

1

Näeme, et tööliste palku kõrgendati 38-100%-ni. Samaaegselt tõsteti kõigi eelpool loetletud käitiste teenistujate ja inseneritehniliste töötajate palka kuni 30%-ni. Palgakõrgendused hakkasid kehtima 16.septembrist 1940.aastast.

Kerkivad esile juba esimesed lööktöölised. Pärnu Lina- ja Takuketruse vabrikus olid paremateks töölisteks Emilise Käsper, Elli Oismaa, Neonilla Mäelt ja Lilli Goltson, kelle teodang ületab järjekindlalt ja tublisti tööliste normaalteodangu.² Pärnu Siidi-ja Trikotööstuse esimesteks lööktöolisteks olid Marie Madalsee, Heinrich Blumfeldt ja Ilmar Jeala.³

Eriti tõusis sotsialistliku töövõistluse pinges oses Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva lähenemisega. Sindi Tekstiilkäitises asusid sotsialistlikku võistlusse üksikud jaoskonnad, tööliste grupid. Nii näiteks asus riide karboliseerimise jaoskonna võistlusse 2 gruppi, baikatekkide osakonnas asusid võistlusse 4 kollektiivi.

Hakati otsima ka ratsionaalsemaid töövõtteid. Erilist tähelepanu vääris sm. Johannes Kiisa ettepanek kloori kokkuhoiu kohta riidepleegitamises. Temalt esitati ka teine ettepanek klooriterude puhastamiseks erilise puhumise teel. Seni oli klooriterude puhastamiseks kasutatud söelhapet, aga see vähendas nende vastupidavust.

=====

1 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 80, 5.oktoobrist, 1940.
 2 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 49, 31.augustist 1940.
 3 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 50, 1.septembrist 1940.

Puhumisel on aga soolhappe lahjustav mõju kõrvaldatud.¹

Esimeste ratsionaliseerimistepanekute hulgas väärilis märkimist Pärnumaa Autobaasi "Side" remonttöökoja vanema Aleksander Elbingu konstrueeritud masinate eelseojendaja, mis võimaldas bensiinikulusi tunduvalt vähendada. Kui leiutist katsetati Pärnu-Tõstamaa liinibussil, siis selgus, et endise ca 65 liitrilise bensiinikulu juures edasi-tagasi sõidul kulus A.Elbingu poolt konstrueeritud eelseojendaja kasutamisel bensiini 15. liitrit vähem.²

Samal ajal tõltsid üles küsimuse leiutajate-ratsionaliseerijate ergutamisest preemijatega. Nõuti ka leiutamiseks vajalike summade andmist.³

Paljudes käitistes seatigi sisse preemiad, et ergutada töölisi tööviljakuse tõstmisele. Kui 17.augustil toimus Pärnu Linatööstuses üldkoosolek, teatas käitise abikomissar A.Tamm, et

"palgaolud vajavad ühtlustamist ja parandamist, kuid palgade reguleerimisel tuleb aluseks võtta töölise tööviljakus ja vastutatus, samuti vanemate töölise suuremaid kogemusi ja praktikat. Kui meil käitises asutakse tööde ratsionaliseerimise ja stahhaanovlike töömeetodite tarvitusele võtmisele, siis vastavalt reguleeritakse ka palga põhimõttel, igale töölisele tema võimete ja saavutuste kohaselt!"⁴

Selle süsteemi kohaselt saigi Pärnu Linatööstuse tööline Aime Nugis 1940.a. septembrikuul palgaks üle 130 krooni, millele lisandusid veel preemiad. "Varem, kui vabrik kuulus rahameestele, teenisin ma maksimaalselt 60 krooni kuus,"⁵ jutustas ta ise.

Koos sotsialistliku korra kehtestamisega Eestis pandi kehtima ka stiimul: "Igalt tema võimete järgi, igale tema töö järgi". See oligi, mis innustas töölisi töötama paremini, kiiremini, tõstma oma kvalifikatsiooni ^{suurt edu töö} tööviljakuse tõstmisel saavutas Sindi Tekstiilkäitis, tänu vabrikusisesele sotsialistlikule võistlusele. Pingelisemaks kujunes võistlus karboniseerimise jaoskonnas kahe grupi vahel, Esimesed grupis olid töölised: Jaan Künnapas, Marie Jantson ja Miina Kukk ning teises grupis Jaan Post, Elise Neerut ja Juuli Kukk. Võistlustulemustest võiks tuua sellise näite: Enne võistlust teodeti selles jaoskonnas päevas keskmiselt 333 kg, kuid võistluse käigus tõusis esimese grupi toodang 1135 kg päevas, s.o. 211 % ja teises grupis ~~1135~~ 1103 kg ehk, 231 %.

1 "Tööraha Hääli" nr. 5, 24. oktoober 1940.

2 "Samas

3 "Samas

4 "Pärnu Rahva Hääli" nr. 37, 17. august 1940.

"Tööraha Hääli" nr. 8, 31. oktoober, 1940.

Tööviljakus tõusis ka kalevikudujate jaoskonnas, kus võis-
teldi Narva Kalevi Manufaktuuri töolistega. Parenad kudujad olid
siin Johann^{es} Seosaar, Helma Metsaets, Minna Eespere, Aleksander Laa-
si ja Liidia Liiva. Tööviljakus kudumisjaoskonnas tõusis septemb-
ris ca 27 %.¹

Siinjuures võib ka juurde lisada, et suur edukus töös ei
sõltunud niivõrd tööliste füüsilisest pingutustest, kui just kogu
tööliskonna ja ettevõtte juhtide teadlikust töösse suhtumisest, töö
organiseerimisest ja uute ratsionaalsete ettepanekute ja töövõtete
rakendamisest. Ettepanekuid esitati üha rohkem. Nii võis edukateks
ratsionaliseerijateks Sindi Tekstiilvabrikus nimetada J. Seobikut,
Jaan Siigurit, Herman Letti, Aleksander Jakobsoni ja paljusid teisi.

Preemiad said veel Aleksander Jakobsoni uuel meetodil töö-
tamise ettepanek laipleegitusmasinal, millega saavutati toodangu
tõus 100 % ja Konstantin Meringi esitis, kes kombineeris stantsi,
mille abil võis valmistada baika-kudumise telje teraskaarte. Enne
käsitsi puurides valmistati neid umbes 100 tükki, nüüd aga stant-
siga 7000 tükki.²

Oktoobripidustuste raames toimus 6. nov. 1940. a. Endla teatri
saalis pidulik koosviibimine. Seal autasustati tervet rida töölisi.
Nende hulgas oli lööktöeline Minna Rein tekstiiltööstusest "Kodu-
maa," Tootsi Briketitööstuse masinajuhid Elmar Lain ja Heinrich
Sepp, kes ~~üksikmakk~~ ületasid töönorme 120%, vedurijuht
Harald Kanter, kes oli omal kohal teeninud juba 45 aastat, Pärnu
Korgivabriku tööline Julie Saart, kes ületas norme 43,2% ja veel
palju teisi töölisi, kes oma tubli ja ennastsalgava tööga olid tõusnud
eesrindlike tööliste nimekirja.²

Oktoobrikuus 1940. a. asusid Pärnumaa käitised esimest korda
plaanipärasele tootmisele. Kuu lõpul tehti kokkuvõtteid, et jälgi-
da, kui võrd reaalselt oli tootmisplaan koostatud ja kuidas suudeti
plaani täita. Esimene katsetuskuu pidi avastama ka puudused plaani
koostamisel.

Kokkuvõtte tegemisel selgus, et võrreldes tootmisplaani aru-
andeid peole kuu kaupa oli oktoobri teises pooles tootmine muutunud

1 "Tööraha Hääl" nr. 12, 12. november 1940.

2 Samas

3 Samas.

stabiilsemaks ja intensiivsemaks. Käitised olid valdavas enamuses suutnud oma tootmisplaani täita 100%, kuid paljud käitised täitsid plaani 100-200 ja isegi 300 %. Mõisaküla Linaprodukt suutis oktoobri teisel poolel plaani täita 444%.

Samal ajal esines ka üksikuid käitisi, mis vastavate tehniliste materjalide puudusel ei suutnud plaanidega toime tulla.¹

Setsialistlik töövõistlus arenes ka väljapoole käitisi, teistel tööaladel. Nii kuulutati töövõistlus ka Massiaru ja Laiksaare raudtee teeneistrite piirkondade vahel. Laiksaare piirkonnas võistlev tööühm, eesotsas tööühma juhi sm. Kukega ületas päevase töönormi 231% ja Massiaru piirkonnas võistlev tööühm, eesotsas tööühma juhi sm. A. Esseriga ületas päevase töönormi 250%.

Kõik need arvud ja töösaavutused näitasid, mida võivad töölised saavutada vabades töötingimustes, ilma peremeesteta, eksploateerijateta. Näitasid, mida tähendas nende võimete hindamine töö järgi ja materiaalse hüvituse kasv.

Koos palkade tõusuga ja majandusliku olukorra paranemisega kadus ka tööliste alatine hirm - tööpuudus. Pärnule määrati ülesehitavaks tööks 250000 krooni suurune summa. Esialgu olid kavatsusel just ühiskondlike heonete ehitamine: koolimaja ja sauna ehitamine, laadapltsi korrastamine jne.²

Üha rohkem vajatakse töölisi uutele ehitustele ja korrastustöödele. Nii võime leida ajalehest pidevat nõudmist tööliste järgi. 19. okt. 1940. a. "Tööraha Hääl" teatab järjekordselt, et Pärnu tööbüroo, mis asub Elevandi tänav 7, vajab kiires korras 50 puutöölist, 17 müritöölist ja 20 maalrit.

Uute ehituste kõrval hakatakse ümber ehitama ka vanu käitisi, kohandama neid uuele tehnikale, laiendatakse tootmist.

Sindis Tekstiiltööstuses kavatseti laiendada uue riide sordivekooni - tööstuse osa, mis töötas õige väikesel määral. Seda kavatseti laiendada kuni 150000 meetrini. Laiendamisele pidi minema ka puuvilla vati valmistamine, umbes 100000kg-ni. Veel oli ettenähtud laiendada viimistlemist, trükkimist ja karboniseerimist. Regenereeritud villa toodangut oli ette nähtud tõsta 400000 kilogrammini.³

1 "Tööraha Hääl" nr. 21, 30. november 1940.

2 "Pärnu Tööraha Hääl" nr. 22, 31. juuli 1940.

3 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 44, 25. august 1940.

Sellelgi pidi tunduvalt tõusma käitise toodang ja see pidi andma rahvale ka suuremaid töövõimalusi.

13.septembril 1940.aastal pooleteistkuulise remondi järgi alustas Mõisakülas asuv linavabrik uuesti tööle. Vabrikus oli teostatud terve rida ümberkorraldusi, mille tõttu töö muutus palju ratsionaalsemaks ja võimaldas anda tööd suuremale arvule töötajatele.¹

Tööpuuduse likvideerimisest Pärnus ja maakonnas oli huvitatud ka töö rahvakomissar sm. M. Unt ja põllutöö rahvakomissar G. Abels, kes nõutasid üksikasjalisi andmeid töötatavate kohta ja teatasid, et küsimus vajab lõplikult kiireloomulist lahendamist.²

Et tõesti selle küsimuse vastu huvi tundi, seda näitavaks ka andmed tööliste arvulise kasvu kohta. Need oleksid järgmised 4 kuu jooksul Pärnu käitistes:

Käitise nimetus	Töölisi enne 21.VI 1940.a.	31.okt. 1940.a.
Pärnu Linatööstuses	302	356
Kolliste Nahavabrik	34	46
Masinatehas "Proletaar"	29	49
Tekstiilitööstus "Kodumaa"	36	58
R. Pavlefsky tekstiilitööstus	39	62
Balti Nahavabrik	60	62
Bester ja Ko trikoetööstus	42	52
Bliebernihti õllevabrik	49	55
Kuulbuschi mööblitööstus	15	19
K o k k u:	606	759

Nendest arvudest nähtud, et Pärnu üheksas käitises oli pärast juunipööret leidnud tööd 153 töelist ehk töömaht suurenenud 25%.

Pärnumaa suurimas tekstiilitööstuses Sindis oli enne nõukogude võimu ca 500 töelist, oktoobri lõpul 1940.a. aga üle 800 töölise, märtsi lõpul 1941.a. juba 1200 töelist.³ Suur oli ka tööliyte juurdekasv ka mõisaküla linavabrikus, märtsikuuks 1941.a. oli tööliste arv tõusnud 105 töoliselt - 286 tööliseni.⁴

- 1
- 2 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 44, 25. august 1940.
- 3 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 59, 12. september 1940.
- 4 Samas
- 5 "Tööraha Hääl" nr. 39(72), 27. märts 1941.
- "Tööraha Hääl" nr. 35(68), 18. märts 1941.

Nõukogude võimu kehtestamisega hakati ka Eestis asutama artelle. Nende asutamisega elavnes käsi- ja väiketööstus. Endised kitsad ja armetud pisitöökojad asendati avaramate ja tervislike ruumidega. Artellid suutsid lühikese aja jooksul süvendada käsitööliskonnas setsialistlikku töösse suhtumist ja arusaamist setsialistlikule tootmissüsteemile ülemineku vajadusest. Peagi saadi aru hüvedest, mida artellid pakuvad oma liikmeskonnale. Artellides töötati välja töötajatele kindel norm haigusrahade ja puhkuste saamisel. Artellidele tehti soodustusi toeraine saamiseks riigi peolt.

Käsitööliste ühinemine artellidesse toimus ka Pärnu linnas. Esimeseks artelliks, mis asutati Pärnus augustikuu alul oli kingseppade artell. Selle asukohaks oli Martna tänav, kuhu esialgselt koondus 8 kingseppa. Artelli juhatusse kuulusid kingsepä; A. Erkmann, P. Lage ja P. Morosev.¹

Paar kuud peale ühinemist võisid liikmed konstateerida, et tööd on küllalt, aga igaüks teenib nuud enam, sest istudes ühise töölaua taga käis töolistel omavaheline võistlus. Juurde muretseti ka uut tehnikat.²

Vartsi lisandus selle artellile veel rida teisi: Raekülla loodi esimene kalapüügi artell, ³ 15. septembril toimus I Pärnu Juuksurite Artelli avamine. Kalevi tän. 43. Avamisel esines pikema kõnega Pärnu Kommunistliku Parteikomitee sekretär V. Rea. Artellis hakkas tööle 13. juuksurit.⁴ Suureks kujunes kudumisartelli "Kiir" koosseis, kuhu lühikese aja jooksul astus 67 inimest. Kudujad töid artelli astudes kaasa ka oma masinad.⁵

Kuid alati ei läinud artellide loomine setsialistlike põhimõtete järgi. Artellide organiseerimise intensiivemaks muutumisega hakkasid end liigutama ka klassivaenalsed - endised kapitalistid, kes püüdsid artellide silmi taha pugedes jätkata tööliste ekspluateerimist. Nii juhtus näiteks Pärnu pagariite artelli loomisel. Tulid lihtsalt kokku kümnekond pagariäri omanikku, kutsuti kaasa ka paar päilast tööliste hulgast ning kui artelli asutamise koosseis oli läbi, siis uhkustati, et nad iga meest artelli ei võtagi. Pagaritöö-

- =====
- 1 "Pärnu Tööraha Hääl" nr. 58, 11. september 1940.
  - 2 "Pärnu Tööraha Hääl" nr. 74, 28. september 1940.
  - 3 "Pärnu Tööraha Hääl" nr. 63, 16. septembrist 1940.
  - 4 "Tööraha Hääl" nr. 35(68) 19. märts 1940.
  - 5 "Tööraha Hääl" nr. 20 30. november 1940.

koja töölistele artelli loomisest ei kõneldudki.¹

Töölised ise asusid kapitalistide mahhinatsioonide paljastamisele ja nende kõrvaldamisele juhtivatelt kohtadelt, kui need asusid rahvavastaselle tegevusele.

Nii selgitati tööliste abiga välja, et Silmkoe ja Kudumise artellis "Töö" pole artellist veel mingisugust jälge. Endine peremees T.Urvet, olles ise artelli juhatuse liige, püüdis artellis juhtivatele kohatadele sokutada oma perekonnaliikmeid. Urvet ostis artelliile masinaid, nende hindade töölistele teatanata, öeldes et paberid olevat kaduma läinud. Artelli kanda tahtis ta aga sokutada mingisuguseid tuhandetesse korpidesse ulatuvaid enda poolt tehtud pangavõlga, mille tekkimise põhjused polnud kellelegi teada. Neist tehinguist ilmes töölistele, et endisel tööliste eksploateerijal pole sugugi südame-lähedane asutatud artelli käekäik, vaid ta tahtis teiste inimeste töövaevast mugavalt ära elada.²

Kuid sellistele sahkerdustele tehti tööliste poolt vasrtis lõpp.

Tööstuste natsionaliseerimise kõrval asuti ka pisikäitiste likvideerimisele nende ühendamise teel. Esmajoones viidi see läbi tekstiilkäitiste osas, saavutades seega kokkuhoidu ruumide, kütte, juhtimise, mustrite jne. kuludes. Palju lihtsamaks muutus seega ka tööstuse toormaterjalidega varustamine. Tööd oli sel puhul võimalik ratsionaliseerida, tõstes tööviljakust ja suurendades produktsiooni. Paranes seega ka tööliste olukord.

Kokkuvõttes võib öelda, et tööstuse reorganiseerimine sotsialistlikel alustel toimus väga kiiresti ja hoogsalt. 1940.a. oktoobris oli tööstuse natsionaliseerimine põhiliselt lõpetatud. Selle järgnes käsitööstuse ja pisikäitiste reorganiseerimine töönudusartellide loomise teel.³ Aprillis 1941 oli Pärnus juba 442 artelli liiget-töölisi.⁴ Tunduvalt tõusis tööviljakus. Märtsiks 1941.a. oli Sindi Tekstiilvabrikus "4. Detsember" tööviljakus tõusnud alates jaanuarist 1940 - jaanuariks 1941 tööliste kohta villase riide valmistamise osakonnas 25,8%, puuvillase riide viimistlemise osakonnas 25,5 % päevas.⁵

1 "Tööraha Hääl" nr. 20, 30.november 1940.

2 "Tööraha Hääl" nr. 19, 26.november 1940.

3 A.Veimer, Eesti NSV sotsialistlik industrialiseerimine, Tallinn 1958, lk. 82

4 A.Veimer, Eesti NSV sotsialistlik industrialiseerimine, Tallinn 1958, lk. 83

5 "Tööraha Hääl" nr. 39(72), 27.märtsist 1941.

Üheaegselt tööstustoodangu kiire kasvuga, mis oli ennenägematu, toimus ka tööliste arvuline kasv. Nii oli veebruaris 1941.a. töötajate juurdekasv võrreldes veebruariga 1940.a. Pärnus 91,7% ja Pärnumaal 36,5%.¹ Tööpuudus, see hirmus minevikupärane, likvideeriti.

¹ H. Veimer, Eesti NSV Sotsialistlik industrialiseerimine, Tallinn 1958.a. lk. 84.

2. Sotsialistlikud ümberkorraldused Pärnumaa põllumajanduses.

Üheaegselt tööstuse ümberkujundamisega toimusid tõsised muutused ka Eesti põllumajanduses.

Sotsialistliku põllumajanduse arendamise tähtsaks eelduseks pärast nõukogude võimu taaskesitsemist 1940. aastal oli maa natsionaliseerimine ja maareformi teostamine. Sellega likvideeriti eraomandi õigus maale ja maa muutus üldrahvalikuks omandiks. Viidi läbi nõukogude agraarreform. Talumajapidamise suurus ei tohtinud ületada 30 hektarit. Kõik maad, mis ületasid kindlaksmääratud normi, läksid riiklikku maafondi, millest anti maad maata ja vähese maaga talupoegadele.

Vastavalt korraldustööd vabariigi ulatuses pidi tegema eriline maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise Peakomitee, mille abiesimeheks määrati Pärnu abinaavanem Georg Abels.¹

3. augustil 1940. aastal määrati kindlaks Pärnumaa maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise komitee koosseis, Selle koosseis oli järgmine: EKP esindaja - Georg ~~Abels~~ Westmann, Ametiühingu Keskliidu esindaja - Nikolai Toomela ja Pärnu maavalitsuse ametnik, kultuurtehnik - Vladimir Kiiwet. Spetsialistidena kutsuti maakonnakomitee juurde veelmaakonsultant Mihkel Jans ja Pärnu maametsaameti juhataja Jaak Järv.²

Maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise Pärnumaa maakonna komitee ligemate ülesanneteks oli, et igasse valda moodustataks kohaliku vallavalitsuse juurde kolmeliikmeline komitee, kuhu kuuluksid esindajad maata ja vähese maaga talupoegade hulgast.

Maakonnakomitee teiseks ülesandeks jäi teha hiljemalt 25. augustiks kindlaks üle 30 ha suuruste majapidamiste nende maalade suurus, mis pidi kuuluma riiklikku maatagavara fondi.³

Juba enne maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise komitee loomist käis inimesi maavalitsuses ja teistes asu-

1 "Tööraha Hääl" nr. 23, 1. august 1940.

2 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 29, 3. august 1940.

3 Samas

tustes, soovides anda avaldusi maa saamiseks. Sellest nähtus, et paljud¹ olid huvitatud maa saamisest ja soovisid hakata põllumeesteks.

Juba 7. augustil asus Pärnumaa maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise komitee oma esimese ülesande täitmise juurde s.o. moodustas igasse valda vastava 3-liikmelise komitee.

25. augustiks 1940. aastaks tehti² maakonna komitee poolt kokkuvõtteid valdade poolt saadetud andmetest. Pärnumaal arvati maareservi 94 465 ha maad, mis pidi minema jagamisele maata ja vähese maaga talupoegade vahel. (Kogu ENSV maareservi suurus oli 758358 ha²)

Kõige suuremad maareservid olid;

Soontaga vallas	- 10473 ha
Vändra vallas	- 10030 ha
Halinga vallas	- 9611 ha
Abja vallas	- 8750 ha
Sauga vallas	- 7160 ha
Tihemetsa vallas	- 5792 ha
Tori vallas	- 5593 ha
Kaisma vallas	- 5219 ha

Teiste valdade maareservide suurus ei ulatunud üle 5000 ha.³

Enamiku maid maareservi andsid üle 30 ha majapidamised. Neid oli 3677 - 83701 ha suuruse maa-alga. Nende hulgas oli 127 majapidamist, mille pindala ulatus üle 100 ha. Kõige rohkem selliseid suuri talusid oli Tali vallas 20 talu, järgnesid Soontaga vald 18 majapidamisega ja Rajangu vald 16 majapidamisega. Kõige suurem talu Pärnumaal oli Tali vallas. See oli Lanksaare talu, mille pindlala oli 404 ha.⁴

Samal ajal oli aga küllaldasekt majapidamisi, mis kuidagi ei suutnud talupoega ega tema perekonda ära toita. See näitab, kui oluline oli hõõre nõukogude Eesti valistsuse ülesande õigesti la-

1 "Pärnu Tööraha Hääl" nr. 44, 25. august 1940.

2 E. Brandt, Sotsialismi ülesehitamise mõningaid iseärasusi nõukogude Eestis, Tallinn 1955, lk. 11.

3 "Pärnu Tööraha Hääl" nr. 44, 25. august 1940.

4 "Pärnu Tööraha Hääl" nr. 40, 21. august 1940.

Pärnumaal oli maasoovijaid 9065 inimest, neist eesõigustatud maasaajaid ¹ 5127. Põllumajanduslikke talundeid soovisid 2368 inimest, neist normaalkohtade soovijaid oli 2069 inimest, teised soovisid saada juurdelõikeid. Nätena võiks tuua sellised arve: Abja vallas soovis juurdelõikeid 342 väikekohapidajat 2802 ha ulatuses, maata maasoovijaid oli 532.

Paiksaare vallas soovis juurdelõikeid 134 väikekohapidajat, 1363 ha ulatuses, maata maasoovijaid oli 94.

Paikuse vallas soovis juurdelõikeid 171 väikekohapidajat 1270 ha ulatuses, maata maasoovijaid 95.

Kõige rohkem maasoovijaid oli Abja, Vändra, Tori, Hallinga ja Audru vallas.²

Et maade planeerimine ja jagamine oli rahvamajanduse seisukohalt väga tähtis samm, siis püüti valitsuse poolt maade jagamise põhimõtteid talurahvale igati selgitada. Kohtadel käisid kõnelemas isegi valitsuse juhid keskorganeist. Maakondi ja valdu külastasid põllutöö rahvakomissar ning Peakomitee esimees G. Abels, EKP Keskkomitee põllumajanduse osakonna juhataja A. Aben ja teised juhtivad isikud, kes kontrollisid tööde käiku ja andsid juhtnööre maareformi õieks läbiviimiseks. EKP Keskkomitee sekretäridest tegeles siis otseselt põllumajandusega ja juhtis ka maareformi teostamist N. Karotamm.

15. septembril peeti Vändra Keskkooli saalis suurem rahva koosolek, kus esines oma selgitava sõnavõtuga põllutöö rahvakomissar Georg Abels. Kõneleja ütles:

"et maareform on riigilt nõudnud suuri kulusid, kuid ka need on praeguse olukorra juures paratamatud. Eriti tahetakse hooldada väiketalundite eest, niisuguste talude eest, kus on üks hobune. Igatühele ei ole võimalik anda niipalju maad kui keegi soovib. Maasoovijaid olevat vabariigis üle 100 tuhande ja on selge, et üleöö ei ole võimalik luua 100000 elujõulist väiketalu."³

Esimene vald Pärnumaal, kus algas maade mõõtmine, oli Tori. Planeerimise algus oli määratud 9. oktoobile 1940. aastal. Selleks sõitis kehale ka maakorralduse komisjon. Peeti rahva koosolek, kus maad

¹ Maa saamise eesõigus anti nendele maata per ekonnaga kodanikele, kes tundsid talumajapidamist ja kellel oli perekonnas vajalikku tööjõudu.

² "Pärnu Tööraha Hääl" nr. 53, 5. september. 1940.

³ "Pärnu Tööraha Hääl" nr. 64, 17. september 1940.

korralduse komisjoni liikmed selgitasid maade planeerimise ja jagamise olukorda. ¹

ka teistes valdades hakkasid sellks ajaks eeltööd lõpule jõudma ja pidi algama uute talukohtades väljamõõtmine ja juurdelõigete andmine.

Soontaga vallas teinud selgituskoosolek 11.oktoobril. Sellest võttis osa 600-700 inimest. Samal päeval algas maade jagamine ka Halinga vallas.

Esimesed "Kupitsad" aga maarefonri teostamisel püstitati Tori vallas. Nõmme talu maadest eraldati juurdelõige lesknaise Juuli Voosalule 3,8 ha suuruses, kuna Juuli Voosalu endine maalapike asus Nõmme talu piiril. Nüüd sai lesknaine, kellel oli ka 2 tütar, endale 8 ha suuruse talukoha, mis võimaldas ta äraelamist. ³

Oktoobrikuu keskpaigaks oli maade jagamine kõikides valdades jõudnud haripunkti. Ja juba 17.oktoobriks lõpetas Paikuse vald esimesena Pärnumaal piirimärkide püstitamise. Samal päeval käis vallas kohal ka maakorralduse komisjon ühes EKP Pärnumaa komitee sekretäri sm. Reaga ja kinnitas 10 piirkonna kava, mille järele vähendati maid 155 talul. Juurdelõikeid anti 64 vaikamaapidajale, uusi normaaltalusid 12 ha suuruses oleedi 98. Reservi jäeti 28 talukohta, et neile oleks võimalik paigutada maasoovijaid väljaspoolt. ²

Paralleelselt piirimärkide asetamisega anti maasaajaile ka uued maad kätte. Püüti rahuldada enam-vähem kõiki maasoovijaid. Püüti rahuldada ka nende õigustatud soovid, kellelt maad oli ära lõigatud. Igal pool kujunes maajagamise maatameestele ja popsidele rõõmupäevaks, sest sellega täitus nende eluagne igatsus oma maalapi järele.

Oli ka juhtumeid, kus maakonna komitee ei saanud kinnitada kohaliku komitee maajagamise plaani, kuna viimane oli maade jagamisel unustanud üsnagi olulise tähtsusega asju. Näiteks Tahkuranna valla komitee ei jaganud maid nõnda, et talul, mis asutati oleks niihästi heina.karja kui ka põllumaad.

Tulemuseks oli see, et Pärnumaa Komiteele, kui ta kohale sõitis kavu kinnitama, esitati palju õigustatud proteste ja komisjoni

1 "Pärnu Töötahva Hääl" nr. 82, 8.oktoober 1940.

2 "Töötahva Hõäl" nr. 3, 19.oktoober 1940.

3 "Pärnu Töötahva Hääl" nr. 85, 11.oktoober 1940.

pidi muutma ligi 25 % kehaliku komisjoni poolt kinnitamiseks esitatud kavadest.¹

Kohalikele komisjonidele tehti ülesandeks maa jagamisse suhtuda igakülgsest ja tõsiselt: tuleb arvestada kõiki võimalusi - hoolitseda selle eest, et maareformi teostamisel ei oleks asjatut venitamist, et maad saaksid esmajoones need, kes senini olid kannatanud maapuuduse käes ja et iga maasaaja saaks antud maad kasutada kõige ratsionaalsemalt.²

Oktoobrikuus hakkas lõpule jõudma maareform ka Pärnumaal, kus anti maad 2679 maata põllumehele ja 2194 väikemaapidajale, kokku 4873 inimesele 33130 ha ulatuses.³

Osa sooviavaldusi jäi rahuldamata. Põhjuseks polnud maa puudus, vaid majanduslikud raskused, nagu näiteks hoonestamata maa-ala, kehv pinnas, vaba maa puudumine soovitud kohal jne.⁴

Oktoobris-novembris, kui toimus maade väljaandmine, muutus maal klassivõitlus väga teravaks. Kulakud püüdsid kõiki vahendeid kasutades säilitada oma postsioone külas. Nõukogude korra vaenlased kasutasid selleks mitmesuguseid salakavalaid võtteid, demagoogiat, kehvikute ja sulaste hirmutamist ja mõnikord isegi vägivalda. Kogu kulakluse tegevus oli suunatud sellele, et maad mitte ära anda, et igal viisil kompromiteerida maareformi teostamist ja takistada töötava talurahva hulkadel koonduda EKP ja Nõukogude valitsuse ümber. Näiteks Pärnumaal Paikuse vallas tahtis kahe talu omanik Nikolai Nauts pettusega jätta enda kätte mõlemad talud. Sel eesmärgil eitas ta oma teise talu olemasolu Vaskräälal.⁵

Karksi vallas kulak - endine Remni suurtalu omanik J. Toom ei sallinud, et töötaval rahval elu oleks muutunud paremaks. Kui maareformi läbiviimisel eraldati Remni talu maast kaks uut talukohta, siis ühele nendest jäid ka hooned, mis olid elamiseks enam-vähem kõlbulikud. Kuid kulak ei võinud näha, et neid hooned hakkab kasutama uus põllumees - tööline. Ta hakkas hooned lammutama ning ära vedama. Hooned päästis lõplikult hävitamisest valla tätevkomitee esimees, kes asjast teada saades sõitis miilitsaga kohale.⁶

1 "Tööraha Hääl" nr. 3, 19. oktoober 1940.

2 Samas

3 "Tööraha Hääl" nr. 7, 29. oktoober 1940.

4 "Tööraha Hääl" nr. 16(49), 1. veebruar 1941.

5 H. Tiido, Nõukogude maareform Eestis, Tallinn 1960, lk. 55.

6 "Talurahva Hääl" nr. 35(68), 18. märts 1941.

Samaaegselt maapuuduse likvideerimisega toimus vastavalt ENSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee otsusele ka krediitide jaotamine majanduslikes raskustes olevaile talupoegadele. Pärnu maakonnale määrati selle otsusega 662500 krooni krediiti, kusjuures põllutöomasinate ja inventari soetamiseks oli ettenähtud 164500 krooni, hobuste ja kariloomade ostmiseks 270500 krooni ja elanute ning hoonete ehitamiseks 227500 krooni krediiti.¹

Maavalitsuse oli kohustatud koostama isikute nimekirjad, kes on õigustatud määratud krediidist laenu saama ja pidi kindlaks määrama ka laenu suuruse.

Laenusoovijaid Pärnumaal oli 1347. Komisjon, vaadanud läbi vastavad avaldused, leidis, et laenu saajate hulgas oli ka endisi suurmaamonnikke, kelledele laenu ei antud. Rahuldati nende soovid, kes olid saanud maad ja juurdelõikeid riiklikus tagavarast. 1347-st sisseantud sooviavaldusest rahuldati 1174. Määratud laenusummast anti välja 526920 krooni, kuna viimane taheti välja anda enne 15. novembrit neile, kes enne jäid mingisugusel põhjusel rahuldamata. Hoonete ehitajaile otsustati anda ka lisalaenu.²

Agraarreform nägi ette vajaduse säilitada teatud ajaks põllumajanduses individuaalset väike- ja keskteotmist. Ühtlasi hõlbus- tab agraarreform ja selle läbiviimisega seotud abinõud põllumajanduse edasist sotsialistlikku ümberkujundamist, luues selleks vajalikud eeltingimused.

Kohe pärast nõukogude võimu taastamist Eesti hakkas kujunema sotsialistlik sektor põllumajanduses.

1940. aasta sügisel organiseeriti Eesti NSV-s 6 kolhoosi. Üks esimesi kolhoose asutati Pärnumaal Tahkurannas. Kolhoosi koondus 15 perekonda. Kolhoosi nimeks võeti "Ühine Jõud". Kolhoosi eesmärgiks oli karjanduse ja aianduse arendamine.³

Ka Häädemeestel olid sügisel käimas eeltööd kolhiisu asutamiseks, kuid teoks need ei saanud.

1941. aasta märtsiks oli Pärnumaal loodud 17 karjakasvatusevhoosi, millede pindala ulatus 11298 hektarile. Veiseid neis evhoosides oli kokku 869 ja hobuseid 306. Suuremaks evhoosiks oli Pärivere, kus pandi suurt rõhku loomade tõupuhtusele. Hästi oli

1 "Tööraha Hääl" nr. 8, 31. oktoober 1940.

2 "Tööraha Hääl" nr. 13, 14. november 1940.

3 "Pärnu Rahva Hääl" nr. 83, 9. oktoober 1940.

sovhoos varustatud ka tehnikaga, sellisega, mida üksiktalupidaja endale muretseda ei jõudnud.

Sovhooside ja kolhooside loomiseks kujunes välja sotsialistlik sektor ka põllumajanduses, kuigi see toimus palju aeglasemalt kui tööstuses. Et väikekohapidajad ei suuda enda varustada ei hobustega ka masinatega, asuti ENSV-s masin-traktorijaamade loomisele. 1941.aasta kevadeks pidi tulema Pärnumaale kaks jaama 42 traktoriga.¹ Need pidid tulema Kilingi-Nõmme ja Pärnu-Jaagupisse. 1941.aasta varakevadel saadetigi vennasvabariikidest nendele jaamadele masinaid. Märtsis 1941.aastal saabus 8 reaskülvimasinat, 1 viljaserteerija ja 2 linttraktorit. Eeskirjade järgi pidi traktorijaam olema 15 traktorit.² Eestis, kus kodanliku valitsuse ajal tööstus oli täiesti allamäge läinud, võis mehhaniseerimisel toetuda oma naabervabariikidele, kes võisid ta sellest raskusest üle aidata.

Pärnus valmistati ette kogu maakonna jaoks tubli traktoristide kaader. Kursused algasid jaanuaris ja viidi lõpule aprillis. Kursustel oli 67 õpilast, neist 28 naist.³ See arv näitas, et naisedki ei kartnud kaasa lüüa masinate juhtimisel.

Tänu seemnevilja ja tehnika hoolikale ettevalmistamisele, Pärnumaa parteikomitee ja tätevkomitee abil, mida nad osutasid uusaasajaile, suudeti Pärnumaal esimesel nõukogude aastal kevadkülviga edukalt toime tulla.

Tööstuses, kaubanduses ja põllumajanduses toimunud sotsialistlikel ümberkorraldustel oli suur tähtsus Eesti majandusliku elu edasises arendamises. Natsionaliseerimisseaduse elluviimine ja maareformi teostamine kaotas ühe inimese ekspluateerimise teise poolt. Maareformi elluviimine aitas tunduvalt kaasa töölisklassi ja töötava talurahva liidu tugevdamisele. Kehvikud ja keskmikud, kes moodustasid kogu talurahvast valdava enamuse, veendusid nüüd oma kogemuste najal, et ainult liidus töölisklassiga võivad teostuda nende õiglased taotlused. Maa, mis oli sajandeid olnud unistuseks, kuulub nüüd töörahvale.

1 "Tööraha Hääl" nr. 26, 12.detsember 1940.

2 "Tööraha Hääl" nr. 32, 11.märts 1941.

3 "Tööraha Hääl" nr.33(66), 13.märts 1941.

JÄRELSÕNA.

22. juunil 1941. aastal algas Suur Isamaasõda. Fasistlikud röövvalitajad katkestasid ajutiselt Eesti NSV-s alanud laiahaardelise sotsialistliku ülesehitustöö. Eesti tarritorium sattus raske okupatsioonikatte alla, kus kehtestati fasistslik režiim.

Kui hitlerlikud jõugud tungisid Nõukogude Liiduke kallale, haaraõsid ka Pärnu töölised ja kommunistlikud noored relva, kõik kellele oli kallid oma kodumaa vabadus. Pärnus elutseva Täetside töölisperekonnast astus fasistidega võitlusse kõik kolm poega: Alfred, Hugo ja Maks. Kõrvale ei jäänud ka nende isa Edgar.¹

Maks ja Alfred Täets astusid hävituspataljoni ridadesse, nagu Nikolai Lembitu, Linda Kukk, Artur Kadarik, Erik Lepa, Erich Laidna, Tamaara Selling, Leida Rausk ja paljud teised Pärnumaa noored.

Suurem osa neist olid leninliku komsonoli kasvandikud ja enamik neist langesid kangelasena oma kodulinna Pärnu vabadust kaitstes.

Ebavõrdse lahingu fasistlike parasütistidega võttis vastu Pärnu vabatahtlikest noortest koosnev rahvakaitsegrupp Tahkurannas. 40-50 Tahkuranna kaitsjat langesid võitluses, nende hulgas olid ka Artur Kadarik ja Maks Täets.

Ka Sindi on pannud suure panuse Suure Isamaasõja võidu saavutamisse. Ainult töölisspordiliidu "Kalju" 124-st liikmest andis 78 oma elu meie tänapäeva õnneliku elu nimel. Üheksa Sindi rahvakaitsevälalast lasti fasistide poolt maha Sindi-Pärnu teeristil. Nüüd on sinna püstitatud mälestusmärk - lihtne looduslik graniidiraam, millesse on raiutud hukatute nimed.

Fasistide ohvrite hukkamiskohti on Pärnu lähistel palju: Võistes, Rannametsas, Raekülas, Tammistes. 1964. aasta 23. septembril avati Rae männikus, kus iidsete mändide all iga jalatäis maad on niisutatud nõukogude inimeste verega, mälestusmärk. Nende inimeste ainsaks süüks oli see, et nad kogu südamest püüdisid

=====
1 "Pärnu Kommunist" nr. 126, 25. oktoober 1958.

vaba ja õnneliku elu poole. Sealset liiva all on üle 700 hukatu, nende hulgas palju kommunistlikke noori ja grupp lapsi, kelle fašistid mürgitasid.

Tammiste männikus puhkavad Pärnu esimesed kommunistlikud noored, kes pärast metsikut piinamist seal maha lasti. Vaatamata igasugustele metsikustele ei reetnud neist ükski oma sõpru ega seltsimehi. Voldemar Rulli ainuke vastus timukatele oli:

"Ma ei ole reetur!"

Kui aga Tamaara Sellingult nõuti teiste kommunistlike noorte ja nõukogu võimu pooldajate nimesid vastas ta ülekuulajatele:

"Parem surra püsti, kui elada põlvili..."

15. augustil 1941. aastal pidas kogu Pärnu vangla järjekordselt hinge kinni. Kestis masinate mürin, kõlasiid toored hääled, kõlisesid kongiuste võtmed. Meil ei õnnestu kunagi kindlaks teha, millised olid nende noorte mõtted, keda siis viidi hukkamisele. Teame ainult, et nad jäid lõpuni ustavaks Kommunistlikule Noorsooühingule, nõukogude võimule ja rahvale.¹

Hardumusega asetavad kooliõpilased-pioneerid lilli ja pärge oma vanemate vendade-kommunistide ja kommunistlike noorte kangelashaudadele, kes andsid oma elu selleks, et neil oleks õnnelik lapsepõlv ja noorus.

Alati seisavad ka värsked lilled Pärnu esimeste kommunistlike noorte haua oleva mälestustahvli kõrval, kuhu on kirjutatud need, mis iseloomustavad nende noorte elu ja püüdlusi:

"Igavene au Pärnu esimestele kommunistlikele noortele, kes armastasid elu, astusid võitlusse tema eest ja langesid siin 1941. aastal."

=====
¹ "Võitluse radadel". Mälestuste kogumik, Tallinn 1960, lk. 396.

Pärnu Maakonna Täitevkomitee otsus 3. astme
linnade ja valdade täitevkomiteede isikulise koosseisu
kinnitamise kohta.¹

Linn, vald	Esimees	Esimehe asetäitja	Sekretär
Sindi	Kammer, Jaan	Soovik, Joh.	Kalda, Olga
Mõisaküla	Pöld, Jaan	Glück, Juhan	Paru, Peeter
Kilngi-Nõmme	Voll, Eduard	Kartau, Aleksander	Lannet, Helmi
Abja	Värav, Oskar	Pännase, Jaan	Männik, Anton
Are	Koppel, Eduard	Lauer, Endel	Erilane, Valetin
Audru	Reeland, Jaan	Paugus, Artur	Toomsalu, Martin
Halinga	Pitsalu, Jaan	Jürisson Marie	Mainaru, Liisu
Häädemeeste	Süigla, August	Leinus, Jaan	Raid, Juhan
Kaisma	Reimets, Juhan	Sööt, Uku	Jalakas, Ado
Kihnu	Ramet, Nikolai	Loob, Mihkel	Soover, Johannes
Laiksaare	Koilla, Eduard	Tints, Villem	Tõnts, Johanna
Lelle	Sirel, Voldemar	Jaanson, Paul	Merilo, Leida
Orajõe	Koodi, Arkadi	Karula Georg	Kendra, Osvald
Paikuse	Blumenfeldt, Heinrich	Terlap., Arnold	Roosmaa, Johan
Rajangu	Talts, Jüri	Pedostik, Trofim	Randvee, Anna
Saarde	Toots, Ado	Vares, August	Järvsoo, Peet
Sauga	Hints, Jüri	Pärn, Juhan	Rull, Vello
Seliste	Jansen, Johan	Jõekallas, Marie	Naut, August
Soontaga	Mäepere, Juhan	Juho, Heinrich	Alamäe, Lilli
Tahkuranna	Kaljula, August	Vahelaid, August	Kass, Leida
Tihemetsa	Koppel, Karl	Kaasik, Oskar	Roolaan, Auguste
Tali	Lilienbalt, Juhan	Järvi, Elmar	Kärner, Juhan
Tõstamaa	Agu, Roman	Rand, Heinrich	Tamme, Reinhold
Tori	Maksim, Juhan	Nurmik, August	Künnapas, Fredrich
Vändra	Lind, Juhan	Kontus, Albert	Leinjärv, Elmar

¹ "Tööraha Hääl", 14. veebruar 1941.

Pärnumaa valdade maata ja vähese maaga
talupoegade maaga varustamise komiteede koosseisud.¹

- Abja vald - Jaan Pott, Oskar Värav, August Naber.
 Are vald - Vladimir Tõrva, Johan Lõhmus, Mihkel Aarde.
 Audru vald - Jaan Utsal, Albert Linnast, Artur Paugas.
 Halinga vald - Georg Madison, Mihkel Jürisson, Juhan Jürgensen.
 Häädemeeste vald - A. Raev, Jakob Arula, Andrei Kallas.
 Kaisma vald - Anton Kalmet, Anton Tõnsing, August Keppi.
 Kihnu vald - Jaan Oad, Peeter Vidrik, Toomas Türk.
 Laiksaare vald - Eduard Koitla, Karl Teiva, Ahto Rohtla.
 Lelle vald - Voldemar Sirel, Paul Jaason, Karl Pärn.
 Orajõe vald - Mihkel Rannaste, Artur Pahk, Arkadi Koodi.
 Paikuse vald - Heinrich Blumenfeldt, August Kumm, Boris Kukk.
 Rajangu vald - Jüri Talts, Oskar Paru, Mihkel Teearu.
 Saarde vald - Jaak Erlich, Ado Mägedi, Hendrik Kiviaru.
 Seliste vald - August Natt, Aleksei Pulst, Anton Saare.
 Soontaga vald - Jaan Kibur, Jaan Kõris, Hans Kapak.
 Tali vald - Juhan Liliënblatt, Marie Mägi, Johan Treimann.
 Tahkuranna vald - Jaan Raadik, Jakob Kaupmann, Johann Anson.
 Tihemetsa vald - Jakob Sakeus, Mihkel kirsileht, Jaan Saks.
 Teri vald - Hans Soll, Juhan Maksim, Jaan Tuisk.
 Tõstamaa vald - Andrei Karilaid, Hendrik Rand, Mari Sutt
 Väandra vald - Anton Rein, Voldemar Raun, Martin Pärmann.

1 "Pärnu Töerahva Hääl" nr. 30, 9. august 1940.

KASUTATUD KIRJANDUS.

1. Brandt, E. "Sotsialismi ülesehitamise mõningaid iseärasusi Nõukogude Eestis," Tallinn 1955.
2. Eesti NSV ajalugu, Tallinn 1957.
3. Kutsar-Zabredskaja, S. "Eestimaal Kommunistlik Partei 1940.a. revolutsioonis", Tallinn 1960.
4. "Saabus päev", 1940.a. revolutsioonilistest sündmustest osavõtjad jutustavad, Tallinn 1960.
5. 1940.a. Sotsialistlik revolutsioon Eestis. Dokumente ja materjale, Tallinn 1960.
6. Tiido, H. "Nõukogude maareform Eestis", Tallinn 1960.
7. "Võitluseradadel". Mälestuste kogumik, Tallinn 1960.
8. Veimer, A. "Eesti NSV sotsialistlik industrialiseerimine", Tallinn 1960.
9. Ülevaade Eestimaal Kommunistliku Partei ajaloost, II Tallinn 1963.

AJALEHED.

1. "Pärnu Rahva Hääl" 1940.
2. "Pärnu Päevaleht" 1940.
3. "Pärnu Kommunist" 1958, 1960.
4. "Pärnu Tööraha Hääl" 1940.
5. "Rahvaleht" 1940.
6. "Rahva Hääl" 1957.
7. "Riigi Teataja" 1940.
8. "Sotsialismi Võit" 1958, 1961.
9. "Tööraha Hääl" 1940, 1941.
10. "Töösangar" 1957.

Р Е З Ю М Е

В конце 1939 года и в начале 1940 года обострились хозяйственные и политические противоречия в Эстонии. Ухудшились жизненные условия трудящихся и усилился политический нажим, что вызвало глубокое недовольствие широких масс. Вспыхнувшая Вторая Мировая война, способствовала дальнейшему ухудшению положения трудящихся. В связи с возникшей войной предложило Советское правительство создать на территории некоторых районов Эстонии свои базы вооруженных сил.

Правительство буржуазной Эстонии приняло предложение Советского правительства с крайним неудовольствием, а массы трудящихся потребовали мира и дружбы с Советским Союзом. Враждебная народу политика буржуазного правительства вызвало дальнейшее обострение политической обстановки и 20-го июня рабочий класс свёрг правительство буржуазной Эстонии и взял власть в свои руки.

В июньских революционных событиях приняли активное участие также революционно настроенные трудящиеся г. Пярну и Пярнуского уезда, в числе их особенно рабочие текстильной ф-ки Синди, чье положение среди рабочих Пярнуского уезда было особенно тяжёлым.

Выборы в Государственное собрание, состоявшиеся 14-15 июля показали, что новому правительству принадлежит полное доверие всех трудящихся. Из 58576 - граждан Пярнуского уезда, имевших право на голосование, проголосовали 47254 - граждан или 95,2% за кандидатов Союза Эстонского Рабочего Народа.

21 июля 1940 года состоялось первое заседание нового Государственного собрания, где было сделано предложение объявить Эстонскую Республику - Эстонской Советской Социалистической Республикой и обратиться с просьбой к Верховному Совету Советского Союза принять Эстонию союзной республикой в состав Советского Союза. На этом же заседании было принято так же решение о принадлежности земли народу и национализации банков и крупной промышленности. 6 августа 1940 года Верховный Совет СССР удовлетворил просьбу эстонского народа и принял Эстонию равноправной республикой в состав Советского Союза.

С большим ликованием приветствовал эстонский народ это решение. Это было так же большим событием для рабочих и крестьян г. Пярну и Пярнуского уезда.

7 августа в Пярну состоялся большой народный митинг, который был организован по случаю принятия Эстонии в состав Советского Союза. Митинги также состоялись и в других центрах Пярнуского уезда, как в Синди, в Мудру и в Тахкуранна.

Началось строительство новой жизни, но теперь уже на основах социализма. Начиная с середины сентября 1940 года, согласно новой конституции начинают менять органы местных властей. Создаются советы депутатов трудящихся и разные отделы исполкомов.

В Пярну были созданы коммунальные и торговые отделы. Рабочие организации стали легальными. В сентябре началась реорганизация профсоюзов уезда Пярнумаа и г. Пярну. В Пярну остались действовать 12 общереспубликанских отделов профсоюза. Важнейшей задачей профсоюза была политическая и культурная воспитательная работа среди трудящихся.

В легальных условиях начала работать Коммунистическая партия Эстонии. 22 сентября состоялось первое легальное общее собрание ЕКП. Были созданы комсомольские и пионерские организации. Самой первой большой организацией в Пярну была пионерская организация 8-ой начальной школы.

Активно работали комсомольцы в Вяндра, в Синди, в Мыйзакула и в других. Наряду с теоретическим учением помогали они практически крестьянству и местным властям решать задачи государственной важности.

При строительстве хозяйственного базиса социализма в Эстонии была очень важна ликвидация частной собственности на орудия производства: на землю, фабрики, заводы, шахты, банки, железные дороги. Уже с первых дней Советской власти отдали в распоряжение трудящихся Пярнуский пляж. Национализировали банки, предприятия и магазины.

В национализированных предприятиях были назначены комиссары и в магазинах были назначены доверенные лица из числа передовых работников. В Пярнумаеском уезде была проведена национализация за 2 месяца, то есть в течении июля и августа. Значительно повысилась зарплата трудящихся и уже за месяц повысилась продуктивность трудящихся, на 25-30%. В повышении продуктивности помогло сознание большинства трудящихся, так как они не работали больше на хозяина, а работали для себя, ещё помогли социалистические соревнования между отделами и предприятиями. Исчезла безработица.

Количество рабочих на Синдской ф-ке увеличилось с июня 1940 г. до марта 1941 года почти в 3 раза. Были организованы первые промышленные артели. Произошли так же серьёзные изменения и в сельском хозяйстве Эстонии.

Советское правительство отдало землю так же тем, кто всю жизнь мечтал стать хозяином земли. В Пярнумаа дали землю 2679 безземельным крестьянам и 2194 - мало-земельным. Так же дали займы крестьянам, которые терпели хозяйственные трудности. В основном земельную форму провели в ноябре 1940 года.

В том же году в Пярнумайском уезде в волости Тахкураанна образовался первый колхоз "ЮХИНЕ ИМУД". Благодаря тщательной подготовке весенний сев был проведён успешно. Немецкие фашисты своим нападением прервали успешное строительство в Советском Союзе.

SISUKORD.

	lk.
1. Sissejuhatus	2
3. I peatükk.	
Revolutsioonilise situatsiooni kujunemine ja kodanluse diktatuuri kukutamine Pärnus ja Pärnumaal.	7
3. II peatükk.	
Nõukogude võimu kindlustamine ja töörahva kommunistlik kasvata- mine.	24
4. III peatükk.	
Sotsialistlikud ümberkorraldu- sed tööstuses, kaubanduses ja põl- lumajanduses:	
1. Sotsialistlikud ümberkorraldused Pärnumaa tööstuses ja kaubandu- ses	42
2. Sotsialistlikud ümberkorraldused Pärnumaa põllumajanduses.	54
5. Järelsõna	62
6. Lisa nr. 1 - Pärnu Maakonna Täitev- komitee otsus 3. astme linnade ja valdade täitevkomiteede isikulise koosseisu kinnitamise kohta	64
7. Lisa nr. 2 - Pärnumaa valdade maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise komiteede koosseisud.	65
8. Kasutatud kirjandus.	66

Hooned Pärnu suvitusrajoonis, mis
1940.aastal läksid töörahva käsutusse.

Mudaravila.

Restoran "Rahhahoone"

Sanatoorium "Estonia"

Wälja löiqatal

ELKNÜ Pärnu Komitee Ringide löötawa (kuni korralduseni)

Politiiline teiqitus ree-
del H. 19-21 hiljem ühtlasi,
teiqpäewal H. 19-20,30 hiljem
ühtlasi.

Wene teel: 1 rühm esmasp.
H. 19-20, neljap. H. 19-20, H
rühm esmasp. H. 20-21, neljap.
H. 20-21, H rühm teiqp. H. 19-20,
reedel H. 19-20.

Muulifaring: esmasp. (teo-
reetika) H. 19-21, neljap. H.
20-22.

Samartillaiste ring: es-
masp. (3. algk. ruumes) H. 20-22,
neljap. (3. algk. ruumes) H. 20-22.

Spordiring: teiqp. (raße-
jõustiku wõimlas) H. 20,30-21,30,
neljap. (raßejõustiku wõimlas)
H. 20-21.

Malering ping-pong, muud
feliifondlikud mängud: laup. H.
19-22, puhtep. H. 11 alates.

Tehnikaring: foimap. H.
20-22.

Tantfuring: puhtep. teila
15-17.

Rõneosufuring: foimap.
H. 21-22.

Ningiljubiide foosolef:
reedel H. 21 alates.

Natufeste fefretaride
foosolef: neljap. H. 19-20.

Wrooiwfonna foosolef
foimap. H. 20-21.

1700 pioneeri Pärnumaal

Pioneeride organiseerimine on
kommunistlike noorte ja õpetajate
kaasahiga wõidud läbi kogu maakond-
likus ulatuses. Seal, kus seni igasu-
gune tegevus noortel puudus, on ala-
nud nüüd pingerikus 100-80-st ma-
konnas asuwast algkoolist on organi-
seeritud 30, kuhu on moodustatud pio-
neerühmad. Organiseerimistõega
alustati septembris, mil koolides algas
õppetöö. Sellest ajast peale on organi-
seeritud 1682 noort 56-de rühma, kuid
see 100 pole veel kaugeiki lõppenud.
Tuleb asutada veel pioneerrühmi üle
30-ne algkooli juure, mistõibi loode-
takse Pärnumaa pioneeride arvu wila
2500-le.

Edukamalt ning intensiivsemalt
tõõstavad Mõisaküla, Kii. Nõmme, Pär-
nu, Abja Keskkooli ja Tori pionee-
rid. Arvuliselt kõige rohkem on pio-
neere Mõisaküla algkoolis, kus 3-me
rühma kohta on kokku üle 110 pionee-
ri. Organiseerimisajajärgul, möödunud
semestril, oli pioneeride töö löid, kuid
see oli tingitud juhtide vähestest ko-
gemustest. Hiljem aga, kui pionee-
rijuhid ütendusid oma teadmisi Tal-
linnas ja Pärnus korraldatud semi-
naris, on ka pioneeride tegevus muu-
tunud märksa aktiivsemaks ja s'uka-
maks. Noored wõtavad organisatsiooni
tõõst aktiivselt osa, olles suurima in-
nuga salga koondustel ja isegi nii, et
raske on koondusi lõpetada. Ka on
hinded pioneeridel õppeaines tun-
dumult paranenud, sest noori liiwustab
kohuse tunne ja soov olla eeskujuka
kogu õpilasperele. Ka aitab kaasa
rühma edukaks tegevuseks koostöö

õpetajaskonnaga. Suurem osa õpetajaid
suhtuvad pioneeride üritustele
hästi ja aitavad kogu eurgiga noor-
te tegevusele kaasa. Eriti eeskujulikke
õpetajaid leidub Häldeuensis, Aad-
ru-Lindi, Tihemetso, Tori j. t. alg-
koolides, kes, kuuludes kommunistli-
ke noorte ridadesse ja olles ühtlasi
pioneerrühma juhtideks, on wõinud
pioneeritöö eeskujulikke olukorda.

Teatavalt raskusi tekitab pionee-
ride töö edukusele ruumide küsimus,
kuid sellest loodetakse uute koolima-
jade ja juurdeehituste valmistisel üle
sauda. Seni on mitmel pool ühisikud
isikud ja õpetajad oma erakortereid
andnud pioneeride kasutusse, et noo-
red wõiksid edukamalt tegutseda. Silt
wõib märkida juhtumit Are wallast,
kus pioneeridel eriti üle koostöö on
loodud õpetajaskonnaga. Armastuses
noorte töö vastu üks õpetajast loo-
wutab oma isiklikust korterist 100 pionee-
ridele, kuhu wõidi valmistada Du-
nane Nurk. Silt omakorda näitab, et
koostöö õpetajaskonnaga annab kõigi-
ti tagajärgi ning pole enam kapita-
listliku ühiskonna klassivahet noorte
ja õpetajate vahel.

Eelseisvaist üritust tuleks mür-
kida 11 Dunaarmee-aastapäewa tä-
histamisega etvalmistustööid. Kogu ma-
kondlikus ulatuses on käimas etteval-
mistus wäerikaks noorte pidustuseks.
Kavatsusel on kõigis rühmades kor-
raldada huwi- ja lõkkeõhtud. Ka on
kavas lähematel nädalatel korraldada
ühine noortepidu kogu Pärnu maakon-
da pioneeridele.

ELKNÜ Pärnu Komitee ringide
töökawa septembris 1940.aastal.

8.veebruariks 1941.aastal oli
Pärnumaal juba 1700 pioneeri (välja-
wõte ajalehest "Tööraha Hääl"
8.vebruar 1940.

elu

Partei algorganisatsiooni aruarvalimiskoosolek Sindis

tekstiilvabrikus „L. Detsember“ algorganisatsiooni üldkoosolek toimus 23. jaanuari õhtul algorganisatsioonis. Koos olid kõik algorganisatsioonilised liikmed ja kandidaadid kes olid hääletanud. Koosolek ka EK(b)P Pärnumaa sekretär sms V. Ilea.

Algorganisatsiooni üldkoosolekil Tekstiilkäitise „L. Detsember“ esines algorganisatsioonisekretär sms Jaak Nessler, kes 1932. aastast need ajal partei alggrupp, olles ametlikult, pidi julge võitluse kodanlike kurnajatega, ja osa tegevust alustas juba ka need raskused kaanti ja viiakse ja peale 21. augusti võis sama algorganisatsioonilisel alata suur ülesand

Sms J. NESSLER – Sindis algorganisatsiooni sekretär

nädalas, siis nüüd töötatakse 6 päeva nädalas, sealjuures rida osakondi töötatakse kolme vahetusega. Peidevalt muretsatakse juure uusi telgi, remonditakse vanu ja töö käitises viiakse läbi kindla plaani alusel, mis enne üldse puudus.

Suurt rõhku on pandud ka tööliste puhkeaja veetmisele. Endine Sindi „harrastepark“ muudeti rahvapargiks, soetatud kinoparaat, varemalt kitsa ringkonna kasutada olnud raamatuko-

gu viidi kõliskodusse, la, Punane

Endine, restemaja“ laste-päevak di tööilalapa kuhu nad v lukustatud ja tervishoiu midesse. Ra jünber „Sõ mahutab nü tem mahuta kelis üldse keeb seal i

Kontakt vabrikus kon kõige tiheda direktoriks ametühingu sidemes töö distsipliini i iskliku ee valimiskamp osa, tegutse lmisjaoskon

Läbirääi algorganisat: nud tuleviku tati seda, m kuses, on nii last? Aruan se järele tu tegevus rahi ni sekretäri rektor sms i smd N Lem

ud tulemused juba kõnelest pingutusrikkast tööst, il ka üldise heaolu parandistise kõik varemalt ajal l ja seifaktorid on töösse a senise 500–600 tööliste y nüüd uues Sindi Tekstl. Detsember“ ligi 1200 el on seletatuga juba miaku töövõistlust ning selatav suur produktiooni

italistliku korra juures abrik pidevat produktal ja töötas vaid 4 päeva

Sindi parteialgorganisatsiooni sekretär 1940. aastal – Jaak Nessler.

Sindi suurtööstus uutel radadel

tekstiilkäitis „L. Detsember“ likvideerib kodanluse viletsat pärandust ja loob uue võistlustöööstuse. Nõukogude korra ajal on tööle võetud 600 uut töölist. Tõusnud toodang ja kvaliteet

Sindi tekstiiltööstus „L. Detsember“ on üremaid tööstusi Pärnumaal. Pärast 23. ulit, millal tööstus nationaliseeriti, on „Detsember“ sammunud võidukalt ja devat tõusuteed. Eriti alates sellest ast, kui teda asus juhtima praegune diktor sms J. Nessler. Enne nationaliseerimist töötas Sindi käitis ainult 100 päeva nädalas ja töölise arv kõikus 0 ümber, kuid pärast nationaliseerimist on tööstus hakanud kõigis 41 jaosmas pidevalt tööle ja suuremas osas osakondades 2 ning 3 vahetusega. Tööte arv on tõusnud 1200-le.

Toodangu tõus

Ühes tööliste arvu kasvuga on tõusnud toodangu hulk ning seda mõnes jaosmises vägagi tunduvalt. Nii valmistati 40. a. jaanuari-veebruari kuul kedratud kga 2760 tööpäeva jooksul 18.308 kg, a teeb välja ühe inimese kohta tööpäeva 6,35 kg. Kuid 1941. a. jaanuari-veebruari kuul valmistati samade tingimuste ures kedratud lõnga 71.148 kg 10560 tööpäeva, mis annab ühe tööliste kohta tööpäeva 6,74 kg. Seega on toodangu ja vaarutamata ülemineku ja ümberkorralmist raskustele 1,6%.

Eriti silmatorkavalt on tõusnud villaste valmistamine. 1940. a. jaanuaril valmistati villast riidet

Lööktöölise sms Linda Kukk

on vahetusvahetusega läbiviimise tööstusele. Jaoskondade juure on võetud riiehooldajad ja -kapid.

Käitise poliitühendusliku kasvust eest hoolitseb komitee, mille esimeheks NSVL Rahvaste Nõukogu liige sms Soman. Komitee korraldusel toimub igal õhtul käitises kühvi ruumes 1 nõupidamine, poliitilised loengud ja ferraatõhtud. Kõigist neist on osavõtt ja referendidega esinevad peamiselt rindlikud töölised.

Käitise lastekodu

Ühistusliku paremusse töölise ja laste eest hoolitsemise alal on käitised just lastekodu ja lastesõnnimise, mis on kutsutud ette kütuse väga ruumikas majas. Lastekodu on konna poolt leidnud väga elavat ümrist. Praegu on seal 70–80 töölise keele vanemad töötavad käitises. Ometest on juba vanemad ja neile antud esimesi juhtnõude kirjastarkuse õppis. Laste eest hoolitsevad seal kolm lastajat, kes oma õhendamisel täidavad kohusetruulit. — Eriti rõõmsad on sõnnimiseks ja õppimiseks. Kõigist aist võtavad lapsed innuga osa ja s ka oma sealnalt, mille siu ja vii kohta võib riiekinda ainult head.

Sindi tekstiiltööstuse „L. Detsember“ 1941. aasta lööktöölise Iina Kukk.

1941.aasta NSV Liidu Ülemnõukogu valimisteks esitatud saadikukandidaadid
Pärnumaal Boris Kumm (vasakul) ja Johannes Somson.

Derssebris 1965.aastal viibis G.Abels oma kodulinnas Pärnus noorte kommunistide kokkutulekul.

Pildil: Vasakult revolutsionäär G.Abels, EKP Pärnu Partei Rajoonikomitee esimene sekretär P.Vassikov ja EKP Kesk-komitee sekretär L.Lentsman.

Revolutsionäär G.Abels vestluses Pärnu rajooni töötajatega.

Valge terrori ohvrite mälestusmärk Pärnu Vanas pargis.

Pärnu esimeste kommunistlike noorte mälestusmärk Tammiste metsas.